

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**БІБЛІЙНА ІСТОРІЯ
ТА
ХРИСТИЯНСЬКА ЕТИКА
ПРОГРАМА**

для загальноосвітніх навчальних закладів

1-11 клас

Полтава
ФОП Мирон І.А.
2016

УДК 373.017:22/28(075.3)
ББК 74.268.637я721.6

**Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(Лист 1/11-18235 від 16 грудня 2015 року).**

Авторський колектив:

ФИЛИП (Осадченко Р.А.), митрополит Полтавський і Миргородський, доктор богослов'я, голова Відділу релігійної освіти, катехизації та місіонерства при Священному Синоді Української Православної Церкви, ректор Полтавської Місіонерської Духовної семінарії (керівник проекту);

Євтух М. Б., дійсний член Національної академії педагогічних наук України, академік-секретар Відділення педагогіки і психології вищої школи НАПН України, професор, доктор педагогічних наук;

Ігор Ковровський, протоієрей, завідувач відділу духовної освіти та катехизації Білоцерківської єпархії УПЦ, вчитель-методист Кагарлицької загальноосвітньої школи I-III ступенів №2 ім. В.П. Дашенка (Київська область), методист КВНЗКОР Академія неперервної освіти, кандидат педагогічних наук, заслужений працівник освіти України;

Ковальчук І.П., секретар Відділу релігійної освіти, катехизації та місіонерства при Священному Синоді УПЦ, психолог, голова НМЦ в ім'я святителя Димитрія Ростовського;

Мартиненко Л.А., вчитель-методист Кагарлицької ЗОШ I-III ступенів №2 ім. В.П. Дашенка (Київська область);

Філарет (Зверев), єпископ Новокаховський і Генічеський, Голова літургіко-богослужбової комісії при Священному Синоді УПЦ, проректор з науково-методичної роботи Полтавської Місіонерської Духовної семінарії, доктор богослов'я, магістр медицини;

Дроздовський О.М., директор Білоцерківської ЗОШ I-III ступенів №4 (Київська область), вчитель-методист;

Рогова О.Г., завідувач кафедри філософії освіти Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат філософських наук, вчитель-методист;

Андрій Симон, протоієрей, голова Полтавського обласного осередку Всеукраїнського Православного педагогічного товариства;

Борис Кондрат, протоієрей, викладач місіології Полтавської Місіонерської Духовної семінарії, м. Комсомольськ,

Олександр Білокур, протоієрей, заступник голови Відділу релігійної освіти, катехизації та місіонерства при Священному Синоді УПЦ.

Рецензенти:

Супрун М.О., професор кафедри психокорекційної педагогіки НПУ ім. М.П. Драгоманова, доктор педагогічних наук, професор;

Горбач І.В., директор Кагарлицької загальноосвітньої школи I-III ступенів №2 ім. В.П. Дашенка (Київська область), вчитель-методист.

Біблійна історія та християнська етика [Текст]: програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-11 клас / ФИЛИП (Осадченко Р.А.), Євтух М.Б., Ковровський І.Г. та ін. – Полтава: ФОП Мирон І.А., 2016 – 132 с.

Програму створено авторським колективом з благословення Предстоятеля Української Православної Церкви Блаженнішого митрополита Київського і всієї України ВОЛОДИМИРА.

Авторський колектив висловлює надію, що запровадження цього курсу в освітньому просторі України сприятиме гідному вихованню учнівської молоді на основі традиційних християнських цінностей, в душі високого патріотизму і любові до України.

УДК 373.017:22/28(075.3)

ББК 74.268.637я721.6

© ФИЛИП (Осадченко Р.А.), Євтух М.Б., Ковровський І.Г. та ін., 2016.

© ФОП Мирон І.А., 2016.

Пояснювальна записка

Навчальна програма «Біблійна історія та християнська етика» (1-11 класи) є програмою духовно-морального змісту, що спрямована на формування і розвиток гармонійної особистості українського громадянина-патріота на засадах християнських духовних цінностей.

Нагальною потребою сьогодення є вирішення таких запитів, що постають перед шкільною освітою:

- проблеми формування ціннісної складової в структурі особистості громадянина України, позитивного мислення стосовно вирішення різних життєвих ситуацій (світоглядних, суспільних чи особистісних);
- цілеспрямований, а не хаотичний, розвиток здібностей і талантів молодого людини відповідно до їх реалізації на благо суспільства і близького оточення, сім'ї;
- свідомий вибір професії, сумлінне ставлення до своїх обов'язків, зважений вибір супутника життя і формування міцної сім'ї на засадах традиційних християнських сімейних цінностей українців тощо.

Сьогодні спостерігаємо різноманіття підходів щодо вирішення цих запитів, але не всі вони відповідають найголовнішому критерію – формуванню гармонійної особистості, здатної протистояти негараздам нашого часу. На жаль, майже немає духовно-формуєчих курсів, які б сприяли відродженню і набуттю особистістю традиційних духовно-культурних компетенцій (християнських рис характеру, релігійної свідомості, відповідної до неї розвитку емоційно-вольової та розумової сфер життя, набуття реального (а не віртуального) вчинкового досвіду тощо).

Одинадцятирічний досвід роботи за програмою курсу «БІБЛІЙНА ІСТОРІЯ ТА ХРИСТІЯНСЬКА ЕТИКА» (програма факультативного курсу для учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджена Київським обласним інститутом післядипломної освіти педагогічних кадрів) переконує у його доцільності та актуальності. Це виявляється, насамперед, у бажанні дітей вивчати цей предмет, їхньому прагненні узгоджувати свою поведінку з нормами християнської моралі, у позитивних відгуках батьків на результати вивчення цього курсу дітьми.

Запропонована програма є результатом критичного осмислення попередніх програм та аналізу інших відомих програм аналогічного спрямування. Внесені зміни та доповнення зумовлені врахуванням зауважень і побажань, а також практикою роботи з даного предмета в загальноосвітніх навчальних закладах різних регіонів України.

Мета, завдання та стратегії викладання програми

Мета програми полягає у збагаченні дітей духовно-етичними знаннями, у відродженні життєстверджуючого мислення та набутті вчинкового досвіду на основі християнського віровчення, досвіду тисячолітньої традиції християнства в Україні.

Завдання програми:

1. Вивчення змісту і розвиток уявлень про вічне вчення – Святе Письмо. Набуття історичного релігійного досвіду багатьох народів, які жили у вірі та предстоянні перед Богом.
2. Формування світогляду українського громадянина-патріота на тисячолітніх засадах відданості Богові, Вітчизні та своєму народові.
3. Розвиток духовно-моральної сфери особистості, релігійних почуттів та проявів духовно-моральної краси у повсякденні (вчинки милосердя та співчуття, гуманність, поступливість, щирість, правдивість, довіра до людей, альтруїзм тощо).

4. Зацікавлення молодого покоління вивченням історії рідного краю, особливо в аспектах духовного життя, релігійних традицій та вивчення досвіду вирішення різних ситуацій (превентивне виховання).
5. Моральний розвиток особистості на історичних прикладах Святого Письма та прикладах високого духовного життя історичних осіб (святі, подвижники, мученики за віру).
6. Продовження цілеспрямованого пізнання особистістю духовного світу через поєднання віри та розуму, релігійного пізнання внутрішнього світу людини через власний досвід переживань та вчинків.
7. Пробудження і виховання моральних почуттів, пов'язаних з релігійним світоглядом і релігійним життям особистості: почуття обов'язку в дотриманні Божих Заповідей, служіння Богу і людям та ін.
8. Виховання в учнів етичних і естетичних почуттів, пов'язаних з їхнім майбутнім життям як батьків, громадян нашої держави, християн.
9. Захист особистості вихованців від деструктивних систем впливу на їхню духовно-моральну і ціннісну сфери життя (превентивне виховання на засадах християнської моралі).

Основні принципи програми

Методологічною основою програми є такі аксіологічні принципи (що відповідають концепції національного виховання):

- **принцип природовідповідності** (полягає у врахуванні природи людини, вікових та індивідуальних особливостей, національних і регіональних особливостей);
- **принцип культуровідповідності** (органічний зв'язок з історією народу, традиціями, з народними ремеслами, промислами. Особистість формується через відтворення у власному житті безпосередньо привласненого досвіду попередніх поколінь, їхніх духовних і моральних надбань, побудови за цими зразками структури вирішення головних життєвих ситуацій тощо);
- **теоцентричний принцип** (таке розуміння світу, у якому джерелом і причиною всього виступає Бог);
- **теогуманістичний принцип** (як варіант синергетичного принципу, який лежить в основі християнського вчення про взаємодію людини і Бога, про Боголюдину Ісуса Христа як взірця досконалої Людини. Поняття синергія, яке розробляється наукою синергетикою, набуває принципово нового значення);
- **дитиноцентризм** як варіант гуманістичного принципу.

Основні дидактичні принципи програми:

- **науковості,**
- **доступності,**
- **наочності,**
- **інтегративності,**
- **системності.**

Дотримуючись цих принципів, програма використовує надбання богословських християнських наук (християнська антропологія, моральне богослов'я, біблійна історія, бібліїстика, християнське мистецтво, українська християнська культура тощо), що вивчають людину, історію розвитку стосунків людини з Богом, тлумачення біблійних текстів, основи християнської етики, християнської культури, а також суспільних наук.

Основні принципи викладання програми:

- **принцип особистісної орієнтації** (врахування неповторності психічних особливостей кожної дитини, наявності індивідуального підходу);
- **принцип наступності** (полягає у наступності в реалізації змісту і завдань навчальних курсів та орієнтацію на практичне втілення засвоєних духовно-етичних засад як мотивацій життєтворчої особистості);

- **принцип соціальної відповідності** (обумовлює необхідність узгодженості змісту та методів навчальних курсів з реальною соціальною ситуацією, в якій передбачається формування у школярів готовності до розв'язання життєвих проблем);
- **принцип превентивності** (означає надання знань для профілактики негативних проявів поведінки дітей та учнівської молоді, вироблення імунітету до негативних впливів соціального середовища, активне протистояння їм);
- **принцип життєвої смислотворчої самодіяльності** (передбачає процес становлення особистості як творця і проектувальника свого життя, який уміє приймати самостійні рішення і нести за них відповідальність, повноцінно жити й активно діяти у динамічних життєвих умовах, постійно самовдосконалюватися, адекватно і гнучко реагувати на соціальні зміни);
- **принцип свободи совісті** (обумовлює можливість вибору серед світських навчальних курсів такого, що найбільше відповідає світоглядним переконанням учнів та їхніх батьків).

Зміст та структура програми

Зміст програми складають **три напрями**:

1. **Вивчення Біблії і розгляд прикладів із біблійної історії** в аспектах етики вчинків, вирішень життєвих ситуацій та розвитку особистості віруючого, його ставлень до Бога і Божих настанов.

2. **Вивчення основних засад християнської етики**, які відображені в багатовіковій історії українського народу, його укладі життя, вирішенні ним основних життєвих ситуацій та на прикладах життя відомих подвижників благочестя і святих нашого краю.

3. **Превентивне виховання на засадах християнської моралі**, яке полягає у творчому вирішенні життєвих ситуацій, з якими діти і молодь зустрічаються в сучасному світі. Цей напрямок реалізується в ігрових ситуаціях, дискусіях, диспутах, екскурсіях та інших формах урочної та позаурочної діяльності.

В основу змісту курсу “Біблійна історія та християнська етика” покладено Святе Письмо Старого та Нового Заповітів, основні положення вчення Ісуса Христа та апостолів, канонічні першоджерела та свідчення авторитетів християнської церкви, художню літературну спадщину видатних українських та світових письменників, що містить зразки досвіду християнської культури тощо.

Міжпредметні зв'язки курсу простежуються безпосередньо у вивченні відповідних тем з курсу історії України, світової історії, української та світової літератури, у проведенні виховних годин, що сприяє різносторонньому оглядові та розумінню суті навчального матеріалу і змісту виховної ролі прикладів з історії та вчинків літературних героїв.

Структура програми передбачає 34 години викладання курсу “Біблійна історія та християнська етика” у кожному класі. Кожен річний курс має 1-2 години на регіональний компонент та підсумкове заняття-узагальнення до кожної теми. Розподіл годин у програмі орієнтовний. Залежно від методичних уподобань учитель може вносити зміни у розподіл часу на вивчення окремих питань і тем.

При укладанні програми **використано такі матеріали**:

1. Біблійна історія та християнська етика. Програми для середньої загальноосвітньої школи. - Біла Церква, 1999. – 36 с.
2. Біблійна історія та християнська етика. Програми для середньої загальноосвітньої школи. - Біла Церква, 2005. - 36 с.
3. Етика: духовні засади. Проект програми. - Київ: Православне педагогічне товариство, 2003. – 22 с.

4. Основи православної культури. Програма для основного і старшого ступенів загальноосвітніх шкіл, гімназій, ліцеїв (5-11 класів). - Вінниця, 2003.- 4 с.
5. Концептуальні засади вивчення в загальноосвітніх навчальних закладах предметів духовно-морального спрямування (курси «Етика», «Основи християнської етики», «Основи релігійної етики»). Рішення колегії МОН України № 8/1-2 від 29 червня 2006р.
6. Християнська етика в українській культурі. Програма для учнів 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: 2008.

Програма для початкової школи (1-4 класи) складається з таких основних блоків:

1. *Світ, наповнений любов'ю (світоглядний).*
2. *Моя родина (рід, народ).*
3. *Добротолюбіє (Мудре слово книги).*
4. *Етика взаємин (Я і люди навколо мене).*
5. *Пізнаю і виховую себе в родині (4 клас).*

Завдання курсу – ознайомлення з основними християнськими моральними цінностями; виховання почуття поваги до традицій роду, українського народу, любові до батьків і Батьківщини; формування особистості на засадах загальнолюдських цінностей (чесність, мудрість, щедрість, лагідність, покірність, справедливість, доброзичливість) та на основі українських християнських історичних традицій; сприяння глибокому пізнанню світу, самопізнанню, розкриттю та реалізації потреби творити добро; формування почуття національної гідності.

1 КЛАС (34 год.)

№ п/п	К-ть год.	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учня
Розділ І. Світ, наповнений любов'ю (9 год.)			
1	1	Тема 1. Я пізнаю світ. Краса навколишнього світу. Діти і природа (малювання).	Учень/ Учениця: - <i>вирізняє</i> красиве й некрасиве, корисне й некорисне в навколишньому світі; - <i>пояснює</i> описово (на первинному рівні) зміст вислову «краса навколишнього світу»; - <i>розуміє</i> важливість пізнання світу людиною (в роботі, в особистому досвіді людини); - <i>називає</i> деякі природні стихії, явища та істоти; - <i>виявляє</i> власний художній смак, <i>описуючи</i> явища природи, <i>створюючи</i> малюнок; - <i>ставить за мету</i> зберігати красу навколишнього світу.
2	1	Тема 2. Мудрість створеного світу. Творець. Дні творіння.	Учень/ Учениця: - <i>називає</i> кількість днів творіння та зміст справ, що були тоді виконані; - <i>пробує розмірковувати</i> , чому саме таким був порядок творення живих істот (від нерозумних істот до

			людини); - <i>пояснює</i> , чому людину вважаємо головною істотою в природі; - <i>висловлює враження від почутого та від почуттів</i> , що в нього виникли під час уроку (задоволення, інтересу, захоплення, любові до Творця тощо).
3	1	Тема 3. Світ природи. Постійність та змінність Божого світу. Пори року. Спостереження за природою.	Учень/ Учениця: - <i>розмірковує</i> про пори року та інші періодичні зміни в навколишньому світі; - <i>виявляє спостережливість і обізнаність</i> про світ природи, що знаходиться в його близькому оточенні; - <i>розповідає</i> в художніх образах про світ навколо себе (відомі вірші чи власні описи тощо); - <i>намагається</i> ставити питання щодо можливостей пізнання людиною різних об'єктів природи та самої себе.
4	1	Тема 4. Людина – вінець творіння. Душа людини. Життя перших людей у раю.	Учень/ Учениця: - <i>має початкові уявлення</i> про Божий план створення людини та про життя людей у раю; - <i>розмірковує</i> про зміст життя і про мету праці людини в цьому світі; - <i>пробує визначити</i> здібності своєї душі, які Бог дав для розвитку впродовж життя (розум, добре серце, волю, гарні задатки до навчання і роботи); - <i>виховує</i> в собі повагу до людської праці, яка сприяє здійсненню Божого Промислу.
5	1	Тема 5. Турбота Творця про нас.	Учень/ Учениця: - <i>висловлює свої міркування</i> про зміст турботи Бога щодо кожної людини (і, особливо, для самої дитини); - <i>виховує</i> в собі <i>почуття обов'язку і відповідальності за дари</i> , якими Бог обдарував людину, на відміну від інших живих істот (розум і вільна воля); - <i>розвиває вміння робити висновки</i> на основі нових знань (бути відповідальним за весь живий світ, дружити з іншими, не ображати їх, не марнувати час на недоречні справи, а слугувати Богу і людям своїми здібностями).
6	1	Тема 6. Ангельський світ. Ангел-хранитель. День тезоімеництва.	Учень/ Учениця: - <i>виявляє різноманітні почуття та робить власну оцінку цих почуттів</i> від отриманих знань про існування

		Традиція святкування: вітання рідних, друзів. Виготовлення листівок.	<p>ангельського світу (а особливо, про свого Ангела-охоронця);</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>пригадує</i> відомі свята і характеризує їх призначення; - <i>усвідомлює</i>, чим відрізняється свято свого Ангела-покровителя; - <i>вчиться висловлювати</i> зміст власних переживань, коли свято приходить у дім (день тезоіменництва свого чи близьких); - <i>застосовує</i> набуті уміння для виготовлення подарункової листівки.
7	1	<p>Тема 7. Плоди земні. Хліб земний та Небесний. Розповідь про мандрування зернятка. Прислів'я про хліб.</p>	<p style="text-align: center;">Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>роздумує</i> про відомі знання на тему «плоди земні», про потребу берегти і шанувати людей праці; - <i>ознайомлюється</i> з історією створення хліба, який ми маємо на своєму столі; - <i>наводить власні спостереження</i> про працю хлібороба, пекаря, агронома тощо; - <i>відповідає</i> на питання, для чого людині Господь заповідав пам'ятати про хліб Небесний (про благодать, з якою люди роблять добрі справи в ім'я Господа, та про духовні дари); - <i>розуміє</i>, чому люди повинні мати духовний (Небесний) хліб і що для його отримання треба робити (жити за Божими заповідями); - <i>знає і називає</i> прислів'я про хліб земний та Небесний.
8	1	<p>Тема 8. Світ потребує нашої любові. Бережимо красу природи.</p>	<p style="text-align: center;">Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>пробує пояснити</i> причини занепаду краси і сили (потенціалу) природного середовища (забруднення річок, землі, спустошення її природних запасів тощо); - <i>відстоює думку</i> про необхідність захисту й збереження природного середовища, відповідальність за це кожної людини; - <i>пробує розглядати</i> різні шляхи, якими людина може прикрасити навколишній світ (справами добра і примноження любові до усіх Божих створінь); - <i>малює (ліпить тощо)</i> свої уявлення на тему «Бережимо красу природи»; - <i>виконує пісні та читає вірші</i> за темою.
9	1	<p>Урок узагальнення. Тематичне оцінювання.</p>	<p style="text-align: center;">Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>пояснює зміст</i> вивчених понять і <i>називає</i> завдання людини щодо збереження самої людини і світу (у

			<p>відповідності до Божого плану про обов'язки людини в цьому світі);</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>пробує висловлюватися</i> на теми, що особливо припали до душі дитини (вчиться <i>спостерігати за власними думками та почуттями, дає їм оцінку</i>); - <i>порівнює</i> набуті знання з попередніми знаннями про навколишній світ.
Розділ II. Моя родина (9 год.)			
10	1	Тема 1. Наш рід. Ми –християни.	<p style="text-align: center;">Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>ознайомлюється</i> з поняттями «рід», «родина», «рідня», «християнська родина»; - <i>співає</i> пісні та <i>читає</i> відомі вірші на теми «рід-родина-сім'я» тощо; - <i>відчуває потребу поділитися</i> з іншими власними переживаннями від почутого (<i>співчуття, душевність</i>); - <i>вчиться</i> сприймати думки інших, виявляти проникливість і турботу про почуття інших.
11	1	Тема 2. Мамині радощі та турботи.	<p style="text-align: center;">Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>віддає пошану</i> турботам матері про сім'ю та про дітей, <i>висловлює свої почуття</i> з цього приводу; - <i>пропонує різні способи надання допомоги</i> не тільки своїй мамі, але й усім мамам (власними справами, які допомагають мамі і плекають любов у родині); - <i>наводить приклади</i> з життя про долі різних мам, про те, як їхні діти висловлюють свою любов; - <i>співає</i> пісні і <i>читає</i> вірші за темою.
12	1	Тема 3. Шануй своїх батьків.	<p style="text-align: center;">Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>ознайомлюється</i> з Божою заповіддю шанувати батьків; - <i>вирішує для себе, як сам (сама)</i> ставиться до своїх батьків (<i>розвиток критичного мислення, співчуття</i> тощо); - <i>розвиває уявлення</i> про добрі справи для збереження миру та злагоди у своїй сім'ї (молитва за батьків, посильна допомога і турбота про них, намагання догодити їм навчанням і добрими справами).
13	1	Тема 4. Любов – основа родинної єдності.	<p style="text-align: center;">Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>називає</i> ознаки проявів любові між людьми близького оточення; - <i>намагається розмірковувати</i> про зміст

			<p>духовної любові до Бога, до Божих створінь, до всіх людей;</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>визначає ознаки</i> духовної єдності в родині (піклування один про одного не лише у мирських справах, а, найголовніше, – у справах духовної турботливості: праця кожного над собою і своїми вадами, примноження любові до людей); - <i>вказує на прикладах</i> родинних свят про турботу й любов у проявах один до одного.
14	1	<p>Тема 5. Творити непомітно добро людям. Життя святого Миколая.</p>	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>навчається співчувати</i> людям (на прикладі життя святого), які потрапляють у різні життєві негаразди, прислухатися до голосу своєї совісті; - <i>відповідає на запитання</i>, що є добрим з погляду християнського милосердя (творити добро непомітно, з любов'ю і без образ); - <i>відчуває нові почуття</i>, що виникають від почутого (захоплення і любові до святого); - <i>називає головні перешкоди</i> на шляху прояву кращих рис, що відповідають творенню добра непомітно (власна пиха, бажання слави і почесей).
15	1	<p>Тема 6. Свято в твоїй родині. Гостинність.</p>	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>дізнається</i> про прояви духовної щедрості (співчуття, тактовність, доречність, щирість); - <i>ознайомлюється</i> з правилами християнської гостинності і вітань між людьми; - <i>розмірковує над причинами</i> того, чому люди перестають вітати один одного, нехтують добрими словами і корисним для душі спілкуванням; - <i>моделює різні ситуації</i> дій однолітків (але без нанесення образ один одному).
16	1	<p>Тема 7. Різдво Христове. Підготовка до свята.</p>	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розвиває здібності</i> (співати, грати, читати вірші тощо) щодо прояву пошани до Бога, Який прийшов у цей світ задля щастя людей; - <i>ставить різні запитання</i> стосовно історії виникнення свята і звичаїв, які пов'язані зі святом; - <i>розмірковує</i> про долю тих людей (дітей), які не мають можливості гарно відсвяткувати чи взагалі не святкують Різдво Христове (<i>розвиток співчуття</i>).

			<i>та бажання добрих справ, милосердя).</i>
17	1	Тема 8. Святвечір у родині.	Учень/ Учениця: - <i>розповідає</i> про звичаї власної родини святкувати Святвечір, відвідувати святкову службу Божу тощо; - <i>проявляє спостережливість</i> (пригадує, як інші люди, їхні родини святкують Різдво Христове); - <i>виявляє обізнаність</i> щодо святкових заходів цього вечора (облаштування оселі, подарунки, приготування страв тощо); - <i>виконує святкові пісні та читає вірші.</i>
18	1	Урок узагальнення. Тематичне оцінювання.	Учень/ Учениця: - <i>підводить підсумки</i> набутим знанням, узагальнює й аналізує, для чого ці знання йому (їй) потрібні; - <i>знає</i> задля чого потрібно збереження традицій пошанування наших батьків, любові до України, роду християнського.
Розділ III. Добротолюбіє (10 год.)			
19	1	Тема 1. Життя прожити – хороші справи зробити.	Учень/ Учениця: - <i>розглядає й аналізує приклади</i> хороших справ за поданим вчителем навчальним матеріалом; - <i>вчиться аналізувати</i> власні вчинки; - <i>виховує в собі почуття</i> любові та вдячності до Бога, бажання робити добрі справи.
20	1	Тема 2. Ввічлива людина: яка вона? Обговорення моральних ситуацій.	Учень/ Учениця: - <i>дотримується правил</i> гарної поведінки та ознак ввічливої людини; - <i>наводить приклади</i> поведінки в різних ситуаціях; - <i>бере участь в обговоренні</i> моральних ситуацій; - <i>знає</i> про моральні й аморальні вчинки, уникає останніх.
21	1	Тема 3. Милосердя та співчуття.	Учень/ Учениця: - <i>розуміє і вміє співчувати</i> людям, які опинилися у важких життєвих ситуаціях; - <i>знає і наводить приклади</i> поблажливого ставлення до себе своїх близьких та товаришів; - <i>відчуває власні провини</i> , які чинить іншим, аналізує їх зміст.
22	1	Тема 4. Лагідність і гнів. Читання повчальних оповідань.	Учень/ Учениця: - <i>розглядає життєві ситуації</i> (про лагідність та гнів); - <i>розуміє зміст</i> гнівливих вчинків і

			<p>небезпеку перебування у гніві; - розглядає <i>лагідність</i> як рису духовної людини, як дар Божий; - має можливість <i>узгодити</i> набуті знання із власним досвідом; - розвиває <i>навички</i> читання прозових творів та віршів.</p>
23	1	<p>Тема 5. Доброзичливість і вдячність. Великдень у християнській родині.</p>	<p>Учень/ Учениця: - <i>ознайомлюється</i> зі звичаями та обрядами святкування Великодня; - <i>розуміє значення</i> подвигу Ісуса Христа для людства; - <i>розвиває</i> свої душевні якості доброзичливості і вдячності Богу за Його любов до нас; - <i>виконує</i> пасхальні пісні та вірші.</p>
24	1	<p>Тема 6. Стриманість бажань. Послух.</p>	<p>Учень/ Учениця: - <i>розуміє</i> необхідність для людини виховувати стриманість у бажаннях, бути слухняним; - <i>знає</i> про духовні правила керування своїми бажаннями (на прикладах із житій святих); - <i>розвиває</i> навички послуху.</p>
25	1	<p>Тема 7. Про чесність і правдивість.</p>	<p>Учень/ Учениця: - <i>розуміє зміст понять</i> чесність і правдивість, вміє розрізнати чесні вчинки; - <i>знає</i>, що Богу є вгодним бути чесним і правдивим, що такими були святі люди; - <i>вміє наводити приклади</i> чесних і безчесних вчинків; - <i>знає</i> вислови про чесність і правдивість.</p>
26		<p>Тема 8. Скромність прикрашає людину.</p>	<p>Учень/ Учениця: - <i>розрізняє</i> поняття скромність і сором'язливість, знає прояви їх у вчинках людей; - <i>наводить приклади</i> сором'язливості в різних ситуаціях; - <i>ознайомлюється</i> з висловами про скромність та її прояви в різних випадках.</p>
27		<p>Тема 9. Добрі та погані вчинки (добро і зло). Дорога до правдивого життя. Малюнки до теми: “Щастя бути Людиною!”</p>	<p>Учень/ Учениця: - <i>знає</i> про справи добра, <i>вміє назвати</i> основні риси добрих вчинків (узгодженість їх із Заповідями Божими); - <i>ознайомлюється</i> з помилковим розумінням добра і зла (справи без врахування обов'язків людини перед Богом); - <i>виконує</i> малюнок на задану тему;</p>

			- <i>розвиває</i> спостережливість та естетичні почуття.
28		Урок узагальнення. Тематичне оцінювання.	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>наводить приклади</i> добродієвих вчинків та проявів доброї поведінки; - <i>знає та може розрізнити</i> різні прояви у відношеннях між людьми та навколишнім світом; - <i>робить узагальнення</i> щодо існування у світі добра та зла.
Розділ IV. Мудре слово книги (6 год.)			
29	1	Тема 1. Освіта. Для чого людині освіта? Я – школяр, моє місце у школі.	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розкриває для себе новий зміст</i> поняття «освіта», як реалізація Божого плану щодо розвитку здібностей людини і життям людини у благодаті знань від Бога; - <i>навчається розмірковувати</i> про своє навчання, про набуті знання та їх використання; - <i>знає, що Бог створив людей</i> для постійного навчання та удосконалення своєї особистості (наводить приклади зі Святого Письма).
30	1	Тема 2. День слов'янської писемності та культури. Слов'янська азбука. Розфарбовування слов'янських літер.	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>ознайомлюється з історією</i> створення слов'янської писемності; - <i>знає назви окремих</i> слов'янських літер та слова із ними, їх тлумачення, духовний зміст; - <i>вчиться навичкам</i> написання і розфарбовування слов'янських літер; - <i>читає</i> вислови про слово з підручників 18-20 ст.
31	1	Тема 3. Казка – бажання дива, радості й ствердження добра. Всепереможна сила Добра у світі казкових героїв.	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє</i> зміст казок, приховане в них повчання, що треба знайти людині; - <i>відповідає</i> на запитання вчителя, <i>сам ставить запитання</i> до тексту; - <i>розглядає</i> внутрішні потреби людини у казкових творах, в очікування дива тощо; - <i>знає, чому добро завжди перемагає.</i>
32	1	Тема 4. Свято Матері (Три матері: та, що народила, мати Україна, Мати усіх християн).	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>ознайомлюється</i> з особливостями святкування свята Матері, його традиціями тощо; - <i>виконує</i> пісні й <i>читає</i> вірші про свою матір; - <i>знає</i> зміст прохань до Божої Матері; - <i>може розповісти, як треба шанувати</i> матір Україну.

33	1	Експедиція “Краса храму “.	Учень/ Учениця: - <i>знайомиться</i> з церковною культурою рідного краю; - <i>вчиться</i> церковному етикету та культурі спілкування в храмі.
34	1	Заключний урок на тему: “Дивуємося красою світу “ або “Все це – дари Божі “. Тематичне оцінювання.	Учень/ Учениця: - <i>висловлює</i> свої почуття та думки з приводу краси навколишнього світу і Його Творця; - <i>знає і може назвати</i> дари Божі, які є в людині та явлені в природі; - <i>розуміє</i> , як і для чого треба вчитися жити за Божими Заповідями і настановами.

2 КЛАС (34 год.)

№ п/п	К-ть год.	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учня
Розділ І. Світ, наповнений Любов'ю (9 год.)			
1	1	Тема 1. Дивосвіт навколо нас.	Учень/ Учениця: - <i>відзначає</i> дивовижне в природі, в речах, що оточують людину щодня; - <i>знає</i> , що усі творіння природи дають нам можливість застосування власних здібностей та талантів; - <i>формує</i> відповідальне ставлення за збереження і розвиток довкілля, його краси та гармонії.
2	1	Тема 2. Цінність людського життя. Адам та Єва.	Учень/ Учениця: - <i>знає</i> про дар людського життя, даного Богом людині для набуття досконалості; - <i>ознайомлюється</i> зі свідченням про появу Адама та Єви, перших людей (за Святим Письмом). - <i>цінує</i> життя і <i>вчиться</i> висловлювати свою вдячність Богові.
3	1	Тема 3. Життя в раю. Життя у взаємній любові. Спокуса.	Учень/ Учениця: - <i>розглядає</i> життя Адама та Єви в раю, їхній життєвий шлях, помилки та наслідки гріха, який вони вчинили; - <i>розмірковує</i> над тим, як повинна людина не спокушатися і вчасно каятися.
4	1	Тема 4. Голос совісті.	Учень/ Учениця: - <i>розуміє</i> потребу людини мати чисту совість, що не буде тебе засуджувати; - із запропонованих вчителем оповідань <i>вибирає</i> вчинки, які роблять люди без совісті та вчинки за голосом совісті; - <i>знає</i> вислови про совість.

5	1	Тема 5. Добро. Перешкоди у виборі добра.	Учень/ Учениця: - <i>розуміє</i> важливість добрих вчинків, але знає і обмеження, коли добро може виявитися злом (добро, що не відповідає заповідям Божим); - <i>знає</i> на прикладах з життя святих, як «наше» добро легко може перетворитися на зло (коли ми намагаємось просити Бога за людей, які не зможуть понести тягар Божих дарів – владу, багатство тощо); - <i>роздумує</i> над причинами перешкод, які може мати людина у виборі добра (перш за все, коли вона не керується Божими настановами і законами).
6	1	Тема 6. Ти у храмі. Скинія – перший храм. Пророки та пророцтва.	Учень/ Учениця: - <i>розуміє</i> значення окремих елементів храмової архітектури, побудову першого храму; - <i>знає</i> призначення служіння пророків, значення пророцтв; - <i>вміє переказати</i> біблійну історію створення першого храму; - <i>знає</i> імена деяких пророків, особливості їхніх пророцтв і служіння Господу.
7	1	Тема 7. Хрест як символ спасіння.	Учень/ Учениця: - <i>може розповісти</i> про хрест як символ спасіння; - <i>пояснює</i> існування різних форм хреста і використання хреста в церковному устрої; - <i>знає</i> історії виникнення свят, що пов'язані з хрестом; - <i>може розповісти</i> про власні переживання і почуття, що пов'язані з хрестом.
8	1	Тема 8. Вдячність до тих, хто пожертвував собою заради нас. Славні сини і доньки України.	Учень/ Учениця: - <i>розуміє</i> значення подвигу і подвижницького служіння людей; - <i>наводить</i> історичні приклади жертвності синів і дочок України; - <i>виконує</i> вірші та пісні на запропоновану тему; - <i>може навести приклади</i> жертвності у наш час.
9	1	Урок узагальнення. Тематичне оцінювання.	Учень/ Учениця: - <i>вміє</i> поставити запитання за темою та відповісти на запитання вчителя; - <i>ставить собі за мету</i> підтримувати духовні традиції служіння ближнім як прояву любові до Бога і до України.

Розділ II. Рід. Родина. Сім'я (9 год.)

10	1	Тема 1. Любов і злагода – основа сім'ї.	Учень/ Учениця: - <i>знає</i> про необхідність любові та злагоди в сім'ї; - <i>розуміє та виконує</i> свої обов'язки по хатній роботі, <i>знає</i> про необхідність їх виконання; - <i>наводить</i> приклади із життя сімей, які живуть у мирі та любові; - <i>вміє пояснити</i> причини руйнування любові та злагоди в сім'ї.
11	1	Тема 2. Обов'язки дітей у сім'ї. Брати та сестри.	Учень/ Учениця: - <i>може назвати</i> обов'язки дітей у сім'ї; - <i>наводить приклади</i> дружніх стосунків між братами та сестрами під час виконання своїх хатніх обов'язків; - <i>розглядає</i> суперечки, які можуть виникати між братами та сестрами, <i>пропонує шляхи розв'язання</i> конфліктів християнськими методами; - <i>наводить повчальні історії</i> сімейних стосунків із житій святих.
12	1	Тема 3. Слово про батьків: наші небесні та земні покровителі-захисники.	Учень/ Учениця: - <i>пізнає</i> , що батьками є як наші земні, так і небесні покровителі-захисники (наші святі); - <i>ознайомлюється з випадками</i> із життя, що свідчать про допомогу наших небесних покровителів; - <i>визначає</i> особливу роль у пошануванні Божої Матері як матері усіх християн; - <i>виконує</i> пісні, присвячені нашим земним та небесним батькам.
13	1	Тема 4. Іменини. Хрещені батьки.	Учень/ Учениця: - <i>розуміє</i> , що існують хрещені батьки, які даються Господом для духовної підтримки дитини та для настанови у вірі; - <i>знає</i> своїх хрещених батьків, <i>може розповісти</i> про свої стосунки з ними; - <i>наводить</i> приклади із життя християн про їхні стосунки з хрещеними батьками, їх вплив на формування особистості хрещених дітей.
14	1	Тема 5. Нехай привітність і гостинність дарує радість спілкування. Поспішаймо робити добро.	Учень/ Учениця: - <i>готує подарунки</i> для молодших братів (сестричок) до зимових християнських свят; - <i>знає</i> про правила дарування та отримання подарунків; - <i>розуміє</i> значення привітності і гостинності для спілкування у дружній

			атмосфері.
15	1	Тема 6. Християнські свята. Святитель Миколай, архієпископ Мір Лікійських, чудотворець. Турбота про бідних та справи милосердя.	Учень/ Учениця: - бере участь у святковій виставі на честь святителя Миколая Чудотворця; - знає з життя святого його основні справи милосердя та турботи про бідних; - вміє виконувати святкові вітальні пісні; - дарує власноруч зроблені подарунки для молодших дітей (братів, сестричок).
16	1	Тема 7. Різдво Христове – радість для всіх людей. Дари волхвів. Виготовлення різдвяного вертепу.	Учень/ Учениця: - бере участь у виготовленні фігурок персонажів для різдвяного вертепу; - вміє переповісти історію про народження Ісуса Христа, про символічне значення дарів волхвів та про події, що відбувалися після народження; - застосовує свої уміння та навички у процесі виконання творчої роботи (самостійної та групової).
17	1	Тема 8. Святки. Колядуємо разом.	Учень/ Учениця: - виступає з піснями та віршами у святковій виставі; - знає традиційні та нові колядки; - вміє розповісти про зміст колядок і дій колядників у святкові дні.
18	1	Урок узагальнення. Тематичне оцінювання.	Учень/ Учениця: - знає та може відповісти на основні запитання до теми; - розуміє необхідність знань про етику відносин та культуру спілкування між людьми; - може розповісти про зміст християнських свят і виконати святкові вірші, пісні.
Розділ III. Добротолубіє (11 год.)			
19	1	Тема 1. Ми та наші вчинки. Наші гріхи та чесноти.	Учень/ Учениця: - поглиблює знання відносно виникнення в людей гріхів та чеснот, їх прояви в поведінці та стосунках між людьми; - знає, як треба долати гріховні прояви в собі, як працювати над розвитком гарних рис своєї душі; - вміє робити перші кроки щодо запобігання виникненню гріховних станів у самому собі (як не ображатися, бути слухняним, доброзичливим тощо).
20	1	Тема 2. Надія, віра і любов.	Учень/ Учениця: - знайомиться з проявами у людей головних християнських чеснот (віра, надія і любов); - знає дещо про духовний зміст і характер

			<p>проявів цих чеснот у людині; - <i>вміє</i> навести приклади з життя за темою.</p>
21	1	<p>Тема 3. Не сотвори собі кумирів.</p>	<p>Учень/ Учениця: - <i>розуміє</i> необхідність розрізнення справжніх та мінливих цінностей; - <i>знає</i> про основних кумирів нашого часу та про боротьбу із ними (особливо із залежностями); - <i>може навести приклади</i> виховання за цією заповіддю (за матеріалом уроку).</p>
22	1	<p>Тема 4. Слухняність і непокора.</p>	<p>Учень/ Учениця: - <i>розуміє</i> необхідність розвитку слухняності, особливо у вихованні християн; - <i>може назвати</i> негативні звички, що виникають від непокори людини (згідно з християнськими заповідями); - <i>розвиває</i> спостережливість і наполегливість у вихованні гарного характеру.</p>
23	1	<p>Тема 5. Неділя як свято в житті людини. Про добрі справи та неробство.</p>	<p>Учень/ Учениця: - <i>дізнається</i> про духовний зміст свята та про особливості його проведення; - <i>пробує аналізувати</i> своє ставлення до розподілу часу впродовж дня (тижня); - <i>знає про вплив</i> наших добрих справ на подальше життя; - <i>наводить</i> приклади власного відвідування недільних богослужінь.</p>
24	1	<p>Тема 6. Шануй своїх батька й неньку. Бажання стати кращим. Великдень у християнській родині.</p>	<p>Учень/ Учениця: - <i>вивчає</i> <i>можливості</i> людей, завдяки яким вони стають кращими, дотримуючись заповіді Божої шанування своїх батьків; - <i>знає приклади</i> з життя інших та <i>може навести</i> приклади зі свого життя про ставлення до батьків; - <i>знає</i> вислови та міркування святих отців про вплив батьків на виховання дітей; - <i>розказує</i> про свої сімейні традиції святкування Великодня.</p>
25	1	<p>Тема 7. Відповідальність.</p>	<p>Учень/ Учениця: - <i>знає основні вимоги</i> щодо відповідальної поведінки, до виховання сильного характеру; - <i>називає</i> власні риси, які він (вона) бажає змінити або покращити; - <i>має досвід</i> прийняття відповідальних рішень (наводить приклади з власного досвіду).</p>
26	1	<p>Тема 8. Поняття стриманості та вседозволеності. Заохочення до стриманості у своїх вчинках та бажаннях.</p>	<p>Учень/ Учениця: - <i>ознайомлюється</i> з поняттям стриманості й вседозволеності, скромності та добропорядності, <i>розмірковує</i> над цим; - <i>навчається</i>, яким чином можна досягти</p>

		Скромність і добропорядність.	стриманості в окремих випадках; - <i>знає</i> вислови про стриманість і вседозволеність, скромність і добропорядність.
27	1	Тема 9. Чесність і правдивість. Ніколи не бери чужого.	Учень/ Учениця: - <i>розмірковує</i> на теми чесності та правдивості, що стосуються виконання заповідей Божих; - <i>розуміє</i> зміст виразу «ніколи не бери чужого», <i>наводить</i> приклади з життя.
28	1	Тема 10. Роби добро безкорисливо. Добрі вчинки приховуй. Не докоряй і не засуджуй.	Учень/ Учениця: - <i>тлумачить</i> духовно-моральний зміст висловлювання «роби добро безкорисливо»; - <i>може навести приклади</i> добрих вчинків, що потребують прихованості; - <i>може пояснити</i> необхідність того, щоб не докоряти і не засуджувати людей.
29	1	Тематичне оцінювання (творча робота) «Покликання людини – відчутти й зберегти красу» «Коли я щасливий...»	Учень/ Учениця: - <i>розуміє</i> необхідність і <i>може пояснити</i> на прикладах переживання людини, яка відчуває та зберігає красу навколишнього світу; - <i>наводить</i> описи стану щастя, коли людина спостерігає красу (у творах мистецтва чи з власного досвіду).
Розділ IV. Мудре слово книги (5 год.)			
30	1	Тема 1. “Спочатку було Слово“. Слово – дар Божий. Дар слова, добре слово, мудре слово.	Учень/ Учениця: - <i>розуміє</i> зміст висловів про слово; - <i>розмірковує</i> про необхідність вивчати Слово Боже – Святе Письмо; - <i>знає</i> про негативні наслідки вживання лихих і образливих слів, зухвалого ставлення до Слова Божого.
31	1	Тема 2. Слово усне та слово писемне. Слово Боже – найголовніша книга Біблія. Поняття про Дитячу Біблію (ознайомлення з книгою).	Учень/ Учениця: - <i>знає і може розрізнати</i> різні словесні утворення (усне слово – казки, пісні, прислів'я, колискові; писемне слово – історії літер та азбуки, граматики тощо); - <i>ознайомлюється</i> з Біблією як найголовнішою книгою християн; - <i>розвиває в собі</i> благоговійне відношення до Біблії; - <i>читає та переповідає</i> окремі історії Дитячої Біблії.
32	1	Тема 3. Святий благовірний князь Ярослав Мудрий, створення бібліотеки при Софійському соборі у Києві.	Учень/ Учениця: - <i>ознайомлюється</i> з діяльністю святого Ярослава Мудрого та історії створення ним бібліотеки при Софійському соборі в Києві; - <i>розмірковує</i> про вплив книг на формування гарних чи поганих звичок у

			людей; - <i>може розповісти</i> про бібліотеку, яку відвідує.
33	1	Тема 4. Свято жінок-мироносиць. День Матері.	Учень/ Учениця: - <i>знає</i> про важливість шанування жінок, зокрема своєї родини (матері, бабусі, сестрички); - <i>вміє розповісти</i> про свої добрі вчинки в цей день; - <i>вміє виконати</i> пісню чи <i>прочитати</i> вірш на тему свята.
34	1	Підсумковий урок. “Вчимося творити добро”.	Учень/ Учениця: - <i>розмірковує</i> на тему уроку «Вчимося творити добро»; - <i>вміє</i> навести приклади добра, зла та вчинків, що їх породжують; - <i>знає про негативні наслідки</i> нехтування добрими справами та забуття своїх обов’язків перед Богом.

3 КЛАС (34 год.)

№ п/п	К-ть год.	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учня
Розділ І. Світ, наповнений любов’ю (7 год.)			
1	1	Тема 1. Що є моє “Я”. Совість, розум, воля – властивості душі. Як наситити душу добром?	Учень/ Учениця: - <i>знайомиться</i> з деякими основними властивостями людської душі, <i>вміє описати</i> їхнє призначення; - <i>намагається описати прояви</i> властивостей душі в різних моральних випадках (докори совісті, слабка воля, сила волі, мудрий розум, слабкий розум тощо); - <i>розбирає зміст</i> висловів про властивості душі, яка любить Бога; - <i>знає</i> , чим повинна сповнюватися душа (добрими справами і вчинками, угодними Богу).
2	1	Тема 2. Цінність людського життя.	Учень/ Учениця: - <i>розуміє</i> , що людське життя має свою цінність, що життя дав нам Бог; - <i>знає</i> про духовні правила безпеки (виконання Божих настанов); - <i>вміє пояснити</i> на прикладах важливість життя і те, як люди не беруть його, відступаючи від Бога; - <i>розбирає</i> приклади, <i>ставить запитання</i> за темою.

3	1	<p>Тема 3. Гріхопадіння. Хто нас рятує від гріха. Жертовна любов Бога до людей.</p>	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розглядає причини гріхопадіння людей (первісних та сучасних); - розуміє небезпеку покладання надії на себе у боротьбі з гріховними звичками (самовпевненість і покладання надій на власні сили); - визначає для себе шляхи подолання самовпевненості та необхідності бути з Богом, Який Своїм життям приніс за нас жертву; - відчуває вдячність Богу за Його жертовну любов до людей.
4	1	<p>Тема 4. З любов'ю до людей. Любов – милосердя.</p>	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розуміє зміст поняття «любов-милосердя», наводить приклади милосердних вчинків; - знає про необхідність виховувати у собі жертовну та милосердну любов до людей заради Бога; - може навести приклади з власного досвіду про жертовність та милосердя.
5	1	<p>Тема 5. Дорога до храму. Духовний поклик людини йти до Бога.</p>	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - знає про зміст духовного поклику людини йти до Бога; - розуміє важливість відносин людини з Богом (відвідування храму Божого, виконання Божих настанов, творення гарних вчинків тощо); - знає про шляхи духовних поневірянь людей, коли вони відступають від Бога; - виховує почуття відповідальності за свої стосунки з Богом, за власну душу та духовне здоров'я.
6	1	<p>Тема 6. Християнські символи та їх значення.</p>	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розрізняє значення окремих християнських символів та їх застосування сьогодні; - вміє використовувати набуті знання про християнські символи під час вивчення інших предметів та у повсякденному житті; - намагається дотримуватися шанобливого ставлення до християнської символіки та почуттів віруючих людей.
7	1	<p>Тематичне оцінювання Підсумкове узагальнення вивченого.</p>	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - знає основний зміст вивченої теми та вміє давати відповіді на запитання вчителя; - розрізняє свої почуття поваги до людей, які вміють любити по-справжньому (любов-жертовність,

			любов-милосердя); - <i>може навести приклади</i> з життя, пов'язані з храмом і церковною символікою.
Розділ II. Етика взаємин (9 год.)			
8	1	Тема 1. Краса людських взаємин.	Учень/ Учениця: - <i>ознайомлюється</i> з різними проявами людських стосунків; - <i>вчиться</i> розрізняти красу в людських взаєминах; - <i>знає про вплив</i> духовних стосунків на розвиток особистості, та, навпаки, про вплив бездуховності на людину; - <i>може навести приклади</i> з літератури та Святого Письма про стосунки людей, які були християнами.
9	1	Тема 2. Жити в мирі та злагоді з іншими.	Учень/ Учениця: - <i>розуміє</i> потребу людини жити в злагоді з іншими; - <i>аналізує</i> приклади, запропоновані вчителем, <i>дає їм моральну оцінку</i> ; - <i>знає правила</i> християнського сумління в поведженні між людьми та Богом.
10	1	Тема 3. Заздрість. Як з нею боротися?	Учень/ Учениця: - <i>розуміє</i> причини виникнення заздрісних стосунків, <i>може розібрати</i> їх зміст (приклади вчителя); - <i>ознайомлюється</i> з думками святих отців про боротьбу із заздрістю; - <i>пропонує</i> духовні шляхи боротьби із заздрістю.
11	1	Тема 4. Милосердя – це відгук на чужий біль.	Учень/ Учениця: - <i>може розмірковувати</i> над поняттям милосердя як Божого дару в людині; - <i>ознайомлюється</i> з прикладами з життів святих людей, історичних осіб, які мали такий дар; - <i>розрізняє зміст</i> понять «сестра милосердя», «милосердні вчинки».
12	1	Тема 5. Вмій слухати та почути інших. Добрі справи для ближнього.	Учень/ Учениця: - <i>вчиться</i> розуміти внутрішній зміст почутого від інших (добре чи зле говорять люди); - <i>відчуває</i> потреби інших людей, <i>робить висновки</i> про корисність (некорисність) виконання прохань інших; - <i>знає</i> про духовний закон «не зашкодити» собі та іншим; - <i>розрізняє</i> справи добрі та такі, що зовні можуть здаватися добрими.

13	1	Тема 6. Чого в інших не любиш, того й сам не роби.	Учень/ Учениця: - дізнається, що зазвичай наші погані звички ми самі не бачимо, але помічаємо їх в інших; - бажає бути уважним щодо власних вад та поганих звичок, боротися з ними; - вчиться допомагати собі та іншим позбавлятися за допомогою Божою цих вад, не засуджувати людину, а бачити, що їй потрібна допомога.
14	1	Тема 7. Чистота думок і вчинків людини.	Учень/ Учениця: - може розмірковувати про поняття «чистота думок», «чистота вчинків»; - дає роз'яснення цим явищам (за прикладами вчителя); - розуміє витоки чистоти (в допомозі Божій, що надається серцю, люблячому Бога); - виховує в собі любов до Бога, до святих, які були зразками людей, що мали чисті думки та вчинки.
15	1	Тема 8. Радість Різдва Христового.	Учень/ Учениця: - знає зміст свята Різдва Христового, може розповісти про звичаї, пов'язані зі святом; - може виконати святкові пісні та вірші; - знає символіку свята, може пояснити святкові сюжети на іконах, у віршах тощо; - розуміє велику радість Різдва та переживає її разом з усім християнським народом України.
16	1	Урок узагальнення. Тематичне оцінювання.	Учень/ Учениця: - використовує набуті знання та вміє їх застосовувати на практиці; - може навести приклади, поставити запитання, дати уточнення; - розвиває свої природні властивості духовної природи.
Розділ III. Добротолюб'є (9 год.)			
17	1	Тема 1. Святість імені.	Учень/ Учениця: - розмірковує над значенням наших імен, називає святих наших покровителів, знає історію їхнього життя і подвигів; - може пояснити, чому ім'я є святим для нас та як потрібно берегти його честь; - наводить приклади (вірші, прислів'я та крилаті вирази про імена людей); - знає імена друзів, їх значення та

			походження, дати святкувань пам'яті улюблених святих.
18	1	Тема 2. Правда в житті людини.	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє</i>, що правдою скеровуються всі вчинки людей, які обрали Христа своїм Богом; - <i>пам'ятає</i>, як Христос вчив людей бути щирими в серці, мати правду (істину) за основу власних вчинків, захищати її всіма ділами і життям; - <i>наводить приклади</i> людей, які йшли за Христовою правдою навіть на смерть (приклади з житій святих); - <i>знає</i> свята, які присвячені цим святим людям-правдолюбцям.
19	1	Тема 3. Свобода вибору людини. Відповідальність.	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє</i>, що свобода вибору покладає на людину відповідальність за прийняті рішення; - <i>знає</i> про власну відповідальність і як про неї забувають (випадки безвідповідальності); - <i>засуджує</i> безвідповідальність (власну та інших) за погані вчинки; - <i>наводить приклади</i> відповідального (безвідповідального) ставлення людей, думки святих про ці явища.
20	1	Тема 4. Чесноти та гріхи. Любити людину такою, якою вона є.	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>ознайомлюється з твердженням</i>, що людину треба любити, тому що вона є образом і подобою Божою; - <i>знає та може навести</i> деякі чесноти та протилежні їм гріхи людей; - <i>розуміє</i> обмеженість людського розуму щодо повноти пізнання вислову «любити людину такою, як вона є», та потребу керуватися в цьому Божими настановами; - <i>виховує</i> вміння співчувати людині, яка живе гріховним життям, намагатися долучати її до чесного життя; - <i>наводить приклади</i> з житій святих, які вчили власним життям, своїми чеснотами, допомагали іншим виліковуватися від гріхів.
21	1	Тема 5. Заповіді як моральні закони.	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>ознайомлюється</i> з християнськими моральними законами – Заповідями Божими; - <i>може навести приклади</i> виконання та порушення їх сучасною людиною (в сім'ї, школі, суспільстві); - <i>знає та може навести приклади</i> з власного досвіду виконання та

			<p>порушення цих моральних законів; - <i>розуміє</i> потребу християн бути досконалими і гідними Христа.</p>
22	1	<p>Тема 6. Найбільші цінності в житті.</p>	<p>Учень/ Учениця: - <i>розуміє зміст та значення цінності</i> бути з Богом і долучитися Царства Небесного, жити в благодаті Божій; - <i>знає</i> про необхідність глибокої й щирої віри, добрих справ для повноти духовного життя християнина; - <i>може навести</i> приклади з життя (з літератури, житій святих) про людей, які за життя були в повноті Божої благодаті.</p>
23	1	<p>Тема 7. Приклади християнської святості. Подвижники християнської віри.</p>	<p>Учень/ Учениця: - <i>знайомиться</i> з прикладами християнської святості (апостоли, мученики, сповідники, преподобні, святих, блаженні та інші); - <i>знає та може назвати</i> святих свого краю (духовних покровителів краю, церковної обителі тощо); - <i>докладно ознайомлюється</i> з особливостями життя подвижників християнської віри наших часів.</p>
24-25	2	<p>Тема 8. Великдень – перемога над злом. Свято у моїй родині.</p>	<p>Учень/ Учениця: - <i>бере участь</i> у Великодній виставі, <i>проявляє</i> свої творчі здібності та душевні якості; - <i>вчиться розуміти</i> духовний зміст свята та вчинків людей, які святкують це свято в родині; - <i>знає та може розповісти</i> про особливості святкової служби, про зміст окремих дій.</p>
26	1	<p>Урок узагальнення. Тематичне оцінювання.</p>	<p>Учень/ Учениця: - <i>може розповісти</i> про основні тематичні поняття, навести приклади; - <i>ставить за мету</i> дотримання християнських чеснот і виховання власної волі та характеру.</p>
<p>Розділ IV. Пізнаю та виховую себе в родині (7 год.)</p>			
27	1	<p>Тема 1. Світ моїх захоплень. Наше дозвілля. Гра за правилами.</p>	<p>Учень/ Учениця: - <i>знає</i> про корисність і некорисність справ, якими може займатися людина; - <i>намагається розібратися</i> у корисності власних справ; - <i>розуміє шкідливість</i>, яку можуть наносити окремі ігри і некорисне дозвілля; - <i>може запропонувати</i> різні шляхи протидії беззмістовному дозвіллю</p>

			(біля телевізора, за комп'ютером).
28	1	Тема 2. Мій реальний та уявний світ.	Учень/ Учениця: - <i>розрізняє</i> реальний та уявний світ, через який люди можуть потрапляти у залежності; - <i>знає</i> про духовні засоби безпеки проти залежностей людей від перебування в уявному світі; - <i>наводить приклади</i> вразливості дітей і підлітків сучасними засобами, що породжують віртуальну реальність.
29	1	Тема 3. Обережно – небезпека! Правила на кожен день.	Учень/ Учениця: - <i>розмірковує</i> над правилами на кожен день, які мають християни для духовної безпеки своєї душі; - <i>навчається</i> мудрих порад святих отців, які досягли майстерності (святості) в боротьбі з уявним світом, який породжують пристрасті людей та духовні істоти зла (ангели, що відпали від Господа).
30	1	Тема 4 Символи родини, народу та держави (хрест, прапор, герб, гімн, родинні реліквії).	Учень/ Учениця: - <i>ознайомлюється</i> з християнською символікою, що використовується в державних символах та атрибутиці; - <i>розуміє</i> значення родинних реліквій духовного значення; - <i>знає та виконує</i> пісні, вірші на запропоновану тему.
31-32	2	Тема 5. Святковий концерт, присвячений матері та жонам-мироносицям: «Шануймо тих, хто дарував нам життя».	Учень/ Учениця: - <i>бере участь</i> у святковому концерті, <i>співає пісні та читає вірші</i> , присвячені матері та жонам-мироносицям; - <i>знає та може назвати</i> особистий шлях деяких із жон-мироносиць; - <i>шанує та хоче наслідувати</i> їхню вірність та самовіддане служіння Христу.
33	1	Тема 6. Твій родовід. Честь роду.	Учень/ Учениця: - <i>знає</i> про свій родовід з розповідей рідних, <i>може навести приклади</i> з життя своїх близьких; - <i>розуміє</i> , що честь роду залежить від дотримання честі кожним із родини, завдяки духовному удосконаленню та життям за Божими заповідями.
34	1	Підсумковий урок. “Добра родина, добра дитина – щасливий народ”.	Учень/ Учениця: - <i>ставить</i> за мету досягнення духовної досконалості, творення доброго та корисного для людей за Божими заповідями; - <i>розуміє</i> , що поняття «щастя народу» неможливе без Божої помочі й

			виховання кожного на традиціях свого християнського роду.
--	--	--	---

4 КЛАС (34 год.)

№ п/п	К-ть год.	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учня
Розділ І. Світ потребує твоєї любові (5 год.)			
1	1	Тема 1. Людина у світі. Гармонія духу, душі та тіла.	Учень/ Учениця: - <i>розуміє</i> призначення людини у світі й може навести приклади служіння людей для досягнення душевної гармонії; - <i>наводить приклади</i> , коли людина відчуває гармонію в душі та спостерігає гармонію в природі; - <i>знає, як і для чого</i> потрібно зберігати гармонію в стосунках між людьми та у власній душі.
2	1	Тема 2. Життя – це справжній дар. Покликання та служіння людини. Апостоли – перші учні Ісуса Христа.	Учень/ Учениця: - <i>дає опис</i> життя як справжнього дару від Бога; - <i>вчиться спостерігати за своїми добрими і поганими почуттями</i> , коли в житті відбуваються різні події; - <i>вміє пояснити появу в собі</i> добрих бажань служити Богу, людям; - <i>ознайомлюється зі змістом</i> понять «покликання» та «служіння»; - <i>може розповісти</i> про перших учнів Христа, апостолів, які пішли за покликанням своїх сердець для служіння Йому.
3	1	Тема 3. Закон любові.	Учень/ Учениця: - <i>розмірковує над змістом</i> понять «любов» та «закон любові» за висловами Святого Письма; - <i>ознайомлюється з визначенням</i> любові Апостола Павла; - <i>розглядає та аналізує різні випадки</i> зі свого життя та історій літературних героїв, в яких вони проявляли любов і діяли за законом Христової любові.
4	1	Тема 4. Стійкість і витривалість на дорозі добра.	Учень/ Учениця: - <i>ознайомлюється зі змістом</i> понять «стійкість», «витривалість» та приклади їх в нашому житті; - <i>намагається пересвідчитись</i> , що творення добра, добрих справ вимагає певних душевних подвигів і стійкості (<i>пригадує свої почуття</i> під час

			виконання різного роду завдань).
5	1	Тема 5. “Скарб на Небі”. Чи можливо одночасно збирати скарби на небі і на землі.	Учень/ Учениця: - <i>розуміє</i> неможливість людини бути поза духовними потребами (не жити за законом любові); - <i>наводить приклади</i> розуміння вислову «скарб на Небі», виходячи із висловів Святого Письма; - <i>виконує пісні та вірші</i> духовного змісту за темою.
Розділ II. Рід, родина, народ (10 год.)			
6	1	Тема 1. Честь мого роду.	Учень/ Учениця: - <i>розуміє</i> необхідність підтримання честі свого роду (авторитету українців, власних батьків, членів родини, наслідування кращих рис їхньої вдачі тощо); - <i>знайомиться</i> з основними складовими поняття «честь роду» на прикладі української спільноти; - <i>знає</i> про можливості людей покращувати свої душевні та духовні якості, виявляти їх частіше; - <i>наводить приклади</i> з вдачі українців, які б хотів (-ла) наслідувати.
7	1	Тема 2. Пошана і любов до батьків. Материнська любов.	Учень/ Учениця: - <i>вміє описувати</i> зміст поняття «пошана і любов до батьків»; - <i>ставить запитання</i> за темою; - <i>може розповісти</i> про силу та красу материнської любові на прикладах із власного життя та літературних героїв, історичних постатей тощо; - <i>виконує пісні та читає вірші</i> про матір, пошану до батьків.
8	1	Тема 3. Календар сімейних свят.	Учень/ Учениця: - <i>складає</i> власний календар сімейних свят; - <i>знає дні народження</i> та інші святкові дати, пов’язані з близькими людьми; - <i>вміє вітати та висловлювати</i> побажання їм у ці дні.
9	1	Тема 4. Моя земля – земля моїх батьків. Світочі та святині мого народу.	- <i>може розповісти</i> про історію свого народу та його героїчні подвиги відстоювання віри християнської; - <i>називає</i> історичні постаті ушанованих християн та християнські святині України; - <i>знає та може виконати</i> пісні і вірші, присвячені святым людям і святым місцям України, відомим християнським святиням світу.

10	1	Тема 5. Мудрість людської скорботи.	Учень/ Учениця: - <i>знайомиться</i> зі змістом поняття «скорботи» та її терплячим несенням на своєму життєвому шляху; - <i>знає приклади</i> з історії християнства, коли люди навіть у скорботі творили справи милосердя та великої любові; - <i>може навести вислови</i> про мудрість людської скорботи.
11	1	Тема 6. Духовні багатства нашого народу.	Учень/ Учениця: - <i>розкриває для себе поняття</i> «духовні багатства»; - <i>може навести приклади</i> духовного та матеріального багатства нашого народу (культурна спадщина, природні та людські ресурси тощо); - <i>знає різновиди</i> дійсних багатств та приманливих, <i>наводить їх приклади</i> .
12	1	Тема 7. Милосердя – милість серця. Вороги нашого серця: гордість, гнів, заздрість.	Учень/ Учениця: - <i>знайомиться</i> зі змістом поняття «милосердя», що несе людина у своєму серці до інших; - <i>знає ворогів</i> нашого серця (гордість, гнів, заздрість) <i>і дає їх опис</i> ; - <i>розуміє прояви</i> гордості, гніву і заздрості у себе та інших; - <i>вміє пригальмувати та уникнути</i> непорозумінь через це; - <i>наводить приклади</i> з літератури та історії про милосердя та «хвороби» серця.
13	1	Тема 8. Історичні повісті про рідну землю.	Учень/ Учениця: - <i>ознайомлюється</i> з історичними повістями про нашу землю, в яких йдеться про християнську віру та християн; - <i>вирізняє особливості</i> характерів персонажів та їхні життєві цінності; - <i>може переповідати</i> деякі місця з цих повістей.
14	1	Тема 9. Євангеліє про Різдво Христове. Як український народ святкує Різдво Христове.	Учень/ Учениця: - <i>ознайомлюється</i> з євангельською історією про народження Спасителя; - <i>може переповісти</i> , як Різдво Христове святкують в Україні; - <i>знає та виконує</i> вірші та пісні, складені українським народом на вшанування Різдва Христового.
15	1	Урок узагальнення розділів 1 і 2. Тематичне оцінювання.	Учень/ Учениця: - <i>знає основні поняття</i> , що пов'язані з вивченим матеріалом; - <i>може наводити приклади</i> та <i>давати характеристики</i> основних понять та подій.

Розділ III. Добролюбів (10 год.)			
16	1	Тема 1. Мудрість у визначенні добра та зла. Перлини духовної мудрості.	Учень/ Учениця: - <i>знає про важливість</i> сприйняття мудрих порад для виховання своєї особистості; - <i>розуміє та розкриває зміст</i> повчань про духовну мудрість; - <i>відповідає</i> на запитання за темою.
17	1	Тема 2. Правдивість, справедливість, праведність.	Учень/ Учениця: - <i>розуміє зміст понять</i> «правдивість», «справедливість», «праведність»; - <i>знає про вплив на себе</i> відносин, які побудовані на правдивості й кривді, на справедливості й несправедливості; - <i>намагається досягнути глибини</i> поняття «праведність» у власних діях.
18	1	Тема 3. Повага людської гідності. Самоповага.	Учень/ Учениця: - <i>знає прояви</i> поваги гідності в стосунках між людьми, наводить приклади з життя; - <i>ставить проблемні питання</i> стосовно самоповаги (в сім'ї, в класі, в близькому оточенні); - <i>може зрозуміти зв'язок</i> поняття самоповаги з повагою гідності іншої людини.
19	1	Тема 4. Добре серце. Все народжується в добрі.	Учень/ Учениця: - <i>розуміє поняття</i> «добре серце», <i>може навести приклади</i> з життя людей та літературних персонажів про добрі серця; - <i>ставить за мету</i> робити добрі справи з добрими намірами.
20	1	Тема 5. Співчуття, добродіяння, взаємодопомога, відповідальність за вчинки.	Учень/ Учениця: - <i>має досвід проявів</i> співчуття, взаємодопомоги та відповідальності, <i>може розмірковувати</i> на ці теми; - <i>розуміє зміст понять</i> «добродіяння» та «відповідальність за вчинки»; - <i>наводить приклади з історії</i> , що свідчать про добродіяння та відповідальність за вчинки.
21	1	Тема 6. Основи морального життя людини (Заповіді Божі).	Учень/ Учениця: - <i>ознайомлюється</i> з основами морального закону для людей – Заповідями Божими; - <i>відповідає</i> на питання щодо «користування» цими настановами; - <i>може навести приклади</i> виконання Божих Заповідей іншими людьми.

22	1	Тема 7. Духовні багатства народу. Приклади святості.	Учень/ Учениця: - ознайомлюється з поняттям духовного багатства народу через усвідомлення цінності самих людей (тема «святість, святі люди»); - знає наведені вчителем <i>приклади святості</i> серед християн різних країн і українського народу; - <i>вміє розповісти</i> про життя святого, якого особливо шанує.
23-24	2	Тема 8. Святкова вистава. Воскресіння Христове – перемога життя над смертю	Учень/ Учениця: - <i>розмірковує</i> над величчю подвигу Боголюдини Ісуса Христа; - <i>знає основні події</i> Воскресіння Христового та чому воно називається перемогою життя над смертю; - <i>виконує пасхальні вірші та пісні</i> під час святкової вистави на честь Воскресіння Христового.
25	1	Урок узагальнення. Тематичне оцінювання.	Учень/ Учениця: - <i>може розповісти</i> зміст основних подій та понять, що вивчалися впродовж теми; - <i>робить узагальнення та знаходить додаткові зв'язки</i> між поняттями християнської етики та традиціями українського народу.
Розділ IV. Я та люди навколо мене (7 год.)			
26	1	Тема 1. Творець, творіння, творчість. Натхнення та окриленість у творчості.	Учень/ Учениця: - <i>знайомиться</i> зі змістом поняття «творець» і «творчість»; - <i>може назвати</i> найвідоміших творців мистецтва та літератури, твори яких вивчалися раніше; - <i>може розказати про</i> поняття натхнення та окриленість у творчому процесі; - <i>може розповісти</i> про власний стан (переживання, відчуття, настрої тощо) натхнення та окриленості у творчому процесі; - <i>розуміє</i> різницю між поняттями «Бог-Творець» і «людина-творець».
27	1	Тема 2 Незримий труд душі. Творення та руйнування. Творчість як дар Божий, який треба зберігати.	Учень/ Учениця: - <i>має уявлення</i> про труд душі та про невидимість (незримість) цього процесу іншими; - <i>може порівняти</i> затрати людської душі на творення та на руйнацію (приклади з історії); - <i>знає</i> , що творчість є даром Божим (наводить приклади з житій святих).

28	1	Тема 3. Вміння слухати, почути та сприймати інших.	Учень/ Учениця: - <i>розвиває у собі вміння слухати, контролювати себе під час бесіди та на уроці (виконує практичні вправи на уважність);</i> - <i>знає різницю між процесами «просто слухати», «чути» та «сприймати почуте»;</i> - <i>наводить приклади зі Святого Письма про вміння по-різному сприймати почуте.</i>
29	1	Тема 4 Чисте серце, чиста думка, добрий вчинок. Мої добрі справи.	Учень/ Учениця: - <i>розуміє потяг людини до чистоти всіх сил душі – серця, розуму та волі, що проявляється у вчинках людини;</i> - <i>знає, які справи добрі з точки зору християнської моралі, а які погані (наводить приклади);</i> - <i>має уявлення про вчинки людей, що мають моральний зміст (християнський або світський).</i>
30	1	Тема 5. . Жити в мирі й злагоді з іншими. Про дружбу хлопчиків і дівчаток.	Учень/ Учениця: - <i>наводить приклади дружби між людьми, дружніх взаємин між своїми однолітками;</i> - <i>розуміє зміст вислову «жити в мирі й злагоді»;</i> - <i>може назвати приказки та прислів'я про дружбу і злагоду;</i> - <i>розрізняє потреби хлопчиків і дівчаток у дружбі (чого хочуть одні та інші).</i>
31	1	Тема 6. Урок-диспут «Чини добро, остерегайся зла».	Учень/ Учениця: - <i>може висловлюватися на запропоновану тему розгорнутим міркуванням;</i> - <i>має можливість продемонструвати власну обізнаність із запропонованого питання;</i> - <i>виявляє вміння слухати, співпереживати і розуміти почуте, поступатися іншим.</i>
32-33	2	Регіональний компонент, екскурсії.	Учень/ Учениця: - <i>показує на практиці набуті знання та навички вміння слухати, співпереживати та розуміти почуте;</i> - <i>знає і виконує правила етикету в місцях загального користування та інших закладах, музеях, духовних установах тощо.</i>
34	1	Підсумковий урок.	Учень/ Учениця: - <i>використовує набуті впродовж року знання у процесі виконанні творчого завдання;</i>

			- дає розгорнуті пояснення з приводу запропонованих вчителем зразків вчинків історичних героїв та святих.
--	--	--	---

Програма курсу для 5-9 класів складається з *трьох тематичних блоків*. Метою **першого блоку “Бог та людина”** є введення школяра у світ Біблії, в якому на основі вивчення та осмислення вчинків людей, описаних у Старому та Новому Заповітах, особлива увага приділяється формуванню основних морально-етичних цінностей особистості. Метою **другого тематичного блоку “Віра та людина”** є ознайомлення учнів з видатними постатями в історії українського народу, чия діяльність справила визначний вплив на формування, становлення і розвиток української державності; духовними святинями, які відіграли вирішальну роль у розвитку культури та духовності українського народу; Заповідями Божими як основою морального життя людства та християнським вченням про людину. **Третій тематичний блок “Християнська культура та людина”** ознайомлює учня з тією традиційною духовною та етнографічною культурою, яка свідчить про значення у житті українського народу храму, постів та свят, таїнств та обрядів, християнських традицій, а також християнських коренів культурних надбань українського народу, норм поведінки в суспільстві у світлі християнської моралі.

5 КЛАС (34 год.)

№ п/п	К-ть год.	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учня
Розділ I. Біблійна історія: сторінками Старого Заповіту (18 год.)			
1	1	Вступ. Тема 1. Біблія, її структура та зміст. Біблія як предмет біблійної історії та християнської етики.	Учень/ Учениця: <ul style="list-style-type: none"> - ознайомлюється зі змістом поняття «Біблія», «біблійна історія» та «християнська етика»; - визначає головні змістовні лінії нового курсу; - розуміє зміст тлумачення предмета біблійної історії та його відмінність від інших історичних дисциплін; - пояснює зміст християнської етики та називає характерні ознаки відмінності від світської етики.
2	1	Тема 2. Світ як Боже творіння. Премудрість Творця. Біблійний опис створення світу (Бут. 1- 2, 6). Проблеми захисту світу як Божого творіння.	Учень/ Учениця: <ul style="list-style-type: none"> - пояснює етапи формування світу як Божого творіння; - розуміє значення для людини потреби вивчати та захищати світ Божих створінь, сприяти його життєвій безпеці та збереженню тривалості життя на землі; - формулює основи духовного захисту людей та живих істот нашої планети; - характеризує проблеми, що стоять сьогодні перед людиною.
3	1	Тема 3. Покликання людини у світі. Створення людини.	Учень/ Учениця: <ul style="list-style-type: none"> - володіє початковими поняттями про створення Богом нашого всесвіту та

			<p>людини на землі;</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>пояснює зміст</i> основних вимог щодо збереження цілісної краси людини, що явлена в дотриманні нею Божих настанов; - <i>розвиває уявлення</i> про навколишній світ та про красу людини, яка створена за Образом і за подобою Божою; - <i>аналізує різні теорії</i> щодо походження людини (відомі з інших навчальних курсів); - <i>намагається відповісти на питання</i> «для чого була створена людина».
4	1	<p>Тема 4. Свідомий вибір між добром і злом. Гріхопадіння перших людей.</p>	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>пояснює поняття</i> «добро», «зло», «Божі настанови», «гріх», «свідомий і несвідомий вибір»; - <i>розуміє, яка характерна ознака</i> порушення гармонії в людині (коли людина обирає зло); - <i>пояснює вплив зовнішніх факторів</i> на вибір людини на прикладі гріхопадіння перших людей; - <i>називає основні причини існування</i> гріховних станів у сучасному світі; - <i>виявляє уміння ставити питання</i> щодо свідомого й несвідомого вибору людиною свого місця, свого життєвого шляху.
5	1	<p>Тема 5. Наслідки зла. Заздрість. Каїн та Авель.</p>	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє наслідки</i> зла, що несе сучасне людство (приклади з суспільного та особистого життя); - <i>пояснює зміст понять</i> «заздрість», «гордість», «зухвалість», «зневага», «невдячність» тощо; - <i>називає характерні риси</i> Каїна та Авеля, як риси сучасних людей; - <i>оцінює власні потреби</i> у самовдосконаленні (бути схожим на Авеля чи Каїна).
6	1	<p>Тема 6. Необхідність втечі від зла. Праведний Ной. Потоп.</p>	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>усвідомлює необхідність</i> перебування в добрі та доброму оточенні для праведної людини; - <i>має уявлення</i> про шляхи подолання перепон зла людиною, яка любить Бога; - <i>формулює</i> (за допомогою вчителя) змістовний план «втечі від зла» в сучасному світі та <i>розмірковує</i> про перепони на цьому шляху; - <i>дотримується правил духовної</i>

			безпеки на прикладі вірності Ноя настановам від Бога.
7	1	Тема 7. Повага до батьків. Прокляття Хама.	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розуміє зміст порушення п'ятої заповіді (поваги до батьків) на прикладі вчинків дітей Ноя; - пояснює зміст прокляття Ноя та небезпеки від того для його дітей; - називає сучасні прояви неповаги до батьків та вияви нелюбові до них як небезпеку в сучасному світі.
8	1	Тема 8. Гордість і зарозумілість. Вавилонська вежа.	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розуміє зміст понять «гордість», «зарозумілість», «пиха» тощо для пояснення найбільшого гріха у ставленні людей до Бога та інших людей (як антагоніста поняття «любов»); - пояснює причини побудови й руйнування Вавилонської вежі; - роздумує над поняттям сучасних «вавилонських веж».
9	1	Тема 9. Праведність і вірність. Історія Авраама.	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - усвідомлює поняття «праведність» як фундаментальне поняття християнської етики; - має уявлення про вірність як прояв праведності у людини, вірної Богові; - формує уявлення про зміст праведних вчинків на прикладі історії Авраама.
10	1	Тема 10. Протистояння неправді. Лот. Загибель міст Содом і Гоморра.	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - аналізує зміст випадків нечестя в стародавньому й сучасному світах (порушення чистоти сімейних стосунків і цнотливості); - пояснює відмінність вчинків Лота та його оточення, місцевих жителів Содому і Гоморри; - називає причини загибелі згаданих міст і проводить паралелі із сьогоденням.
11	1	Тема 11. Любов як готовність до жертви. Авраам та Ісаак.	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розуміє зміст поняття «любов», «кохання», «відданість», «пожертва» тощо; - пояснює вчинок Авраама як прояв любові до Бога й несуперечність цього вчинку християнської моралі; - називає приклади самопожертви людей щодо виконання своїх обов'язків перед Богом і перед людьми.

12	1	Тема 12. Батьківське благословення. Яків та Ісав.	Учень/ Учениця: <ul style="list-style-type: none"> - розуміє зміст вчинків Якова та Ісава як прояви намагання бути ближче до Бога і Його благодаті чи нехтування цим; - пояснює роздуми над поняттям «батьківське благословення» у порівнянні з поняттям про «батьківське прокляття»; - наводить приклади з сучасного життя стосовно вчинків, що супроводжуються батьківським благословенням (християнський зміст благословення).
13	1	Тема 13. Уміння прощати. Йосиф і його брати.	Учень/ Учениця: <ul style="list-style-type: none"> - ставить собі питання й відповідає на запит душі «чи умію я прощати?»; - розмірковує над почуттями від уміння прощати й не прощати; - називає характерні риси Йосифа як людини, яка вміє прощати; - наводить приклади із власної поведінки, в проявах якої є риси братів Йосифа.
14	1	Тема 14. Людина та її завдання на Землі. Мойсей.	Учень/ Учениця: <ul style="list-style-type: none"> - з'ясовує для себе місце людини на землі стосовно Божого плану, про завдання людей як Божих створінь; - пояснює головні причини відступу людей від Бога; - називає характерні риси людини, яка обирає Бога; - має уявлення про вчинки, гідні віруючої в Бога людини (на прикладі Мойсея); - наводить приклади богоспівкування Мойсея.
15	1	Тема 15. Стійкість у досягненні мети. Мойсей і фараон. Вихід з Єгипту	Учень/ Учениця: <ul style="list-style-type: none"> - порівнює та пояснює зміст вчинків Мойсея й фараона стосовно іудейського народу як вірного Богові; - проводить паралелі з сучасними вчинками людей («мойсеївські» та «фараонівські» вчинки); - роздумує про зміст поняття «стійкість у досягненні мети» (світський та християнський погляди); - розвиває свої уявлення про поняття «вихід із Єгипту» як символічного опису відходу людини від спокусу розбурханого в пристрастях життя.
16	1	Тема 16. Моральний закон людства.	Учень/ Учениця: <ul style="list-style-type: none"> - має перше уявлення про Синайське

		Синайське законодавство.	законодавство як про моральний закон Бога людям; - <i>розуміє значення окремих положень цього закону;</i> - <i>вказує на прикладах з власного життя на відповідність власних вчинків моральному закону від Бога.</i>
17	1	Тема 17. Уміння переборювати труднощі. Сорокарічна подорож пустелею. Смерть Мойсея.	Учень/ Учениця: - <i>застосовує найголовніші поняття попередніх уроків щодо пояснення причин, чому Бог дав людям таку тривалу мандрівку пустелею;</i> - <i>пробує визначати прихований (символічний) зміст мандрівки людей пустелею впродовж 40 років;</i> - <i>наводить приклади з власного життя стосовно змісту виразу «переборювання труднощів» (світське і християнське тлумачення).</i>
18	1	Тематичне оцінювання. Підсумкове узагальнення вивченого.	Учень/ Учениця: - <i>надає своє розуміння прикладів з біблійної історії щодо описів богоугодних рис і ознак справжнього християнина (віруючої в Бога людини);</i> - <i>наводить приклади з життя сучасників, що нагадують нам приклади з біблійної історії;</i> - <i>робить перші кроки на шляху власної спостережливості за вчинками інших людей і своїми вчинками (формує культуру самовиховання та удосконалення за християнськими зразками моралі).</i>
Розділ II. Святі люди української землі (7 год.)			
19	1	Тема 1. Кирило та Мефодій – просвітителі слов'ян. Церковнослов'янська абетка.	Учень/ Учениця: - <i>розуміє зміст праці й натхненного подвигу братів Кирила та Мефодія – просвітителів слов'ян;</i> - <i>ставить питання відповідності вивчення церковнослов'янської мови й смислів слов'янських слів сьогодні;</i> - <i>розмірковує над відповідальністю за кожне своє вимовлене слово (як вияв духовної культури людини).</i>
20	1	Тема 2. Свята рівноапостольна велика княгиня Ольга. Поширення християнства на Русі.	Учень/ Учениця: - <i>формулює християнське уявлення про чесноти жінки (керівника держави, дружини, матері, бабусі);</i> - <i>має уявлення про історичну постать княгині Ольги та про її внесок у християнізацію Русі;</i>

			<ul style="list-style-type: none"> - <i>наводить приклади з життя княгині, що вказують на її християнські чесноти;</i> - <i>розуміє зміст понять «подвижництво», «святість», «просвітительство», «апостольство», «рівноапостольний».</i>
21	1	Тема 3. Святий рівноапостольний князь Володимир. Хрещення Русі.	<p style="text-align: center;">Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>виявляє уміння описувати головні передумови хрещення Русі (сприятливі історичні умови, психологічні складники вдачі слов'ян, звитяга та завзятість в подоланні перешкод тощо);</i> - <i>намагається знайти Божественний Промисел стосовно прийняття віри християнської нашим народом;</i> - <i>відрізняє людський і Божественний план хрещення Русі;</i> - <i>розуміє значення для нащадків слов'ян Київської Русі такого рішення (прийняття віри).</i>
22	1	Тема 4. Перші руські святі – Святі благовірні князі-страстотерпці Борис і Гліб.	<p style="text-align: center;">Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>пояснює зміст поняття «святість», «святі», подвигу святих;</i> - <i>дає характеристику святих людей (на прикладі перших руських святих – князів Бориса і Гліба);</i> - <i>наводить приклади з життя святих (улюблених і тих, чий імена носять).</i>
23	1	Тема 5. Преподобні Антоній і Феодосій Печерські. Роль Києво-Печерського монастиря у духовному житті Київської Русі.	<p style="text-align: center;">Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє зміст понять «преподобний», «чернець», «монастир»;</i> - <i>знає про роль Києво-Печерського монастиря у духовному житті Київської Русі;</i> - <i>пояснює духовний зміст чернечого життя у відношенні до Бога, до ближніх і до себе;</i> - <i>намагається передати власні переживання від знайомства з постатями преподобних Антонія та Феодосія Печерських.</i>
24	1	Тема 6. Преподобний Нестор Літописець. “Повість минулих літ”.	<p style="text-align: center;">Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>відрізняє поняття «літописець» від поняття «історик», «автор історичної праці» тощо;</i> - <i>вміє давати характеристики таких жанрів літератури, як літопис, житія, історичні документи тощо;</i> - <i>дає історичну оцінку постаті Преподобного Нестора Літописця та його твору “Повість минулих літ”.</i>

25	1	Урок узагальнення. Тематичне оцінювання.	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє значення прикладів подвижницького життя святих людей української землі для наступних поколінь, для збереження духовної чистоти та мужності у протистоянні випробуванням часу;</i> - <i>пояснює роль цих прикладів для виховання в собі кращих моральних християнських рис;</i> - <i>називає приклади з біблійної історії, які певним чином відображені у життєвих випробуваннях названих вище святих.</i>
Розділ III. Сучасна людина й духовна культура України (9 год.)			
26	1	Тема 1. Основи християнської культури в духовному житті українського народу.	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє поняття «християнська культура» та її значення і місце в житті народу України;</i> - <i>наводить приклади морального та аморального в житті сучасного суспільства;</i> - <i>характеризує історичні події, що сприяли становленню християнської моралі в духовному житті нашої спільноти.</i>
27	1	Тема 2. Традиційний храм в Україні. Символіка храму.	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>пояснює основні елементи будови храму та їх сакральний зміст;</i> - <i>розуміє символіку храмових споруд та деяких елементів церковних служб;</i> - <i>називає особливості церковних архітектурних стилів України.</i>
28	1	Тема 3. Ікони у храмі та вдома. Іконостас. Найвідоміші іконостаси України.	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>пояснює значення іконостасу для храму, сакральний зміст його частин;</i> - <i>називає, що є «іконою», основні вимоги до розміщення ікон в іконостасі;</i> - <i>може розповісти про найвідоміші іконостаси України.</i>
29	1	Тема 4. Фрески й мозаїка в храмі. Декоративно-прикладне мистецтво в оздобленні храму. Оклади, прикраси, рушники.	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє значення церковних оздоблень у храмі та використання церковної символіки у декоративно-прикладному мистецтві;</i> - <i>пояснює церковну символіку та особливості українських художніх творів декоративно-прикладного жанру;</i> - <i>вміє відрізнити серед інших українські стилі в церковному</i>

			декоративно-прикладному мистецтві.
30	1	Тема 5. Найвідоміші храми України.	Учень/ Учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє</i> призначення храмових споруд і <i>співвідносить</i> їх призначення з іншими історичними й художніми пам'ятками; - <i>називає та дає характеристику</i> найвідоміших храмів України; - <i>розповідає</i> про головні святині та місцеві звичаї, пов'язані з ними.
31-33	3	Тема 6. Регіональний компонент. Храми та святі місця рідного краю (екскурсії чи перегляд відеофільмів).	Учень/ Учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>вміє пояснити</i> на прикладі храму, в якому проводять екскурсію, використання основних оздоблень та їх духовний зміст; - <i>намагається відчутти внутрішню гармонію</i> християнського храму, <i>красу</i> люблячого Бога серця.
34	1	Заключний урок. Тематичне оцінювання. Підсумкове узагальнення вивченого.	Учень/ Учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>пояснює</i> на основі біблійних, житійних та власних життєвих прикладів <i>існування потреби в богопошануванні та богоспількуванні</i> віруючої людини; - <i>називає головні християнські моральні риси</i> та їх прояви (або відсутність таких проявів) у житті звичайних людей, <i>називає причини</i> духовного зубожіння сучасних людей.

6 КЛАС (34 год.)

№ п/п	К-ть год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учня
Розділ І. Біблійна історія: сторінками Старого Заповіту (16 год.)			
1	1	Тема 1. Дар керівництва людьми. Роль великих людей у житті народу. Ісус Навин. Взяття Єрихону.	Учень/ Учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>розмірковує</i> про важливість розвитку дару керівництва (в собі, в інших), про роль великих людей, які мали розвиненим такий дар; - <i>пояснює</i> головні моменти біблійної історії, що характеризують неминучість перемоги віруючої людини завдяки Божій допомозі; - <i>називає основні риси</i> визначної людини (полководця), яка цілком віддає себе в руки Бога (приклад Ісуса Навіна).
2	1	Тема 2. Допомога від людей і Бога.	Учень/ Учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє</i> небезпеку надії лише на себе у

		Суддя Гедеон.	<p>вирішальні моменти життя;</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>пояснює значення</i> суддівства Гедеона для спасіння народу Божого; - <i>називає переваги допомоги</i> від Бога порівняно з допомогою від людини.
3	1	Тема 3. Можливості людини та їх достойне використання. Суддя Самсон.	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розмірковує</i> про різні можливості людини та їхнє використання (достойне й недостойне); - <i>розглядає</i> випадки з життя судді Самсона, <i>дає</i> їх моральну оцінку; - <i>аналізує приклади</i> з сучасного життя, з життя людей минулого (Біблійні історії за темою).
4	1	Тема 4. Чуйність до потреб ближніх. Суддя Самуїл.	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>пояснює зміст</i> особливої вдачі людини – бути чуйним до потреб ближніх; - <i>дає опис</i> основних моральних рис судді Самуїла; - <i>називає переваги</i> судді Самуїла в духовно-моральному змісті вчинків над сучасними суддями.
5	1	Тема 5. Мужність. Готовність до захисту Батьківщини. Давид і Голіаф.	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє зміст</i> поняття «мужність», <i>вміє розкрити</i> різні прояви на конкретних прикладах з життя; - <i>пояснює причини</i> перемоги Давида над Голіафом; - <i>роздумує</i> над відповіддю на запитання: «Чи готовий я сам захищати Батьківщину?»
6	1	Тема 6. Сила й шляхетність. Давид і Саул.	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розмірковує над причинами</i> шляхетних вчинків Давида та про витоки його внутрішньої сили; - <i>встановлює зв'язки</i> богоугодних вчинків Давида (його духовна зрілість); - <i>намагається пояснити</i> зміст поняття «шляхетність Давида» як виконання заповіді Божої любові до ближнього.
7	1	Тема 7. Покаяння як неодмінна умова прощення. Гріх і покаяння Давида.	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє й пояснює причини</i> та наслідки падіння в гріховну спокусу Давида; - <i>протиставляє</i> силу гріха та силу покаяння в житті християнина; - <i>наводить приклади</i> з життя святих, які починали свій шлях з глибокого покаяння.
8	1	Тема 8. Мудрість і освіченість. Цар Соломон.	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>ознайомлюється</i> з постаттю царя Соломона та <i>дає характеристику</i>

			<p>його вчинків;</p> <ul style="list-style-type: none"> - дає характеристику поняття «мудрість», «освіченість» у порівняннях світської та християнської моралі; - розрізняє зміст мудрих повчань царя Соломона на прикладі Біблії (книга Премудрості Соломона)
9	1	<p>Тема 9. Стойкість у відстоюванні правди. Пророк Ілля.</p>	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - знає зміст пророчого служіння й потреби людей в таких особистостях; - відрізняє людей, яких призвав Господь на це покликання, від людей звичайних; - вміє на прикладі служіння пророка Іллі показати переваги для людей таких велетнів духу.
10	1	<p>Тема 10. Готовність творити добро. Пророк Єлисей.</p>	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - пояснює причини надзвичайних можливостей людини-пророка здійснювати добро – чудеса (на прикладі служіння пророка Єлисея); - підтверджує головні вимоги до таких обранців, що стосуються чистоти їхніх помислів і намагань вгодити Богу й ближнім.
11	1	<p>Тема 11. Виконання своїх обов'язків. Пророк Іона.</p>	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - усвідомлює даремність намагань людини втекти від Промислу Божого (приклад пророка Іони); - розмірковує над судами Божими й людськими, намагаючись бачити ці прояви і в своєму житті.
12	1	<p>Тема 12. Винагорода за терпіння. Праведний Іов.</p>	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розуміє причини праведності Іова; - може порівняти міркування друзів Іова з роздумами людей, які нас оточують в повсякденному житті; - відстоює існування певного сенсу у витривалості людини в спокусах, перенесення їх з терплячістю.
13	1	<p>Тема 13. Надія на Бога. Ананія, Азарія та Мисаїл.</p>	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - знайомиться з історією Ананія, Азарія та Мисаїла, розглядає моральний зміст їхніх вчинків; - розуміє призначення людини перебувати постійно у випробуваннях на вірність Богові, навіть у найменшому, на погляд людей, життєвому випробуванні; - визначає характерні риси людини, яка покладає надію на Божу допомогу.
14	1	<p>Тема 14. Постійність переконань.</p>	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - визначає постійність переконань у

		Пророк Даниїл.	вчинках пророка Даниїла та його мужність у несенні слова Божого; - <i>розуміє важливість</i> власної позиції в християнському служінні (стійкість, мужність, відповідальність).
15	1	Тема 15. Важливість збереження шанування традицій народу. Повернення Ізраїлю з полону. Відбудова храму.	Учень/ Учениця: - <i>розуміє зміст</i> месіанського значення ізраїльського народу, який зберігав богопошанування впродовж багатьох віків; - <i>пояснює духовний зміст</i> повернення Ізраїлю з полону та необхідності відбудови храму; - <i>називає</i> основні сакральні елементи старозавітного храму.
16	1	Тема 16. Готовність стояти за правду. Маккавеї.	Учень/ Учениця: - <i>розуміє зміст подвигу</i> братів Маккавеїв щодо сповідання вірності Богу; - <i>пояснює</i> основні християнські риси, які притаманні братам; - <i>називає приклади</i> з нашої історії, схожої з біблійним прикладом.
Розділ II. Святі люди в історії української землі (7 год.)			
17	1	Тема 1. Преподобний Іов, ігумен Почаївський. Брестська церковна унія.	Учень/ Учениця: - <i>розкриває сутність подвигу</i> ігумена Іова Почаївського у відстоюванні віри Христової; - <i>знає та може розказати</i> про основний зміст Брестської церковної унії; - <i>наводить приклади</i> з особистого життя, коли віра вимагала захисту та відповідальності перед власними вчинками.
18	1	Тема 2. Святитель Петро Могила, митрополит Київській. Киево-Могилянська академія.	Учень/ Учениця: - <i>знає</i> про історичні події цього часу та <i>дає моральну оцінку</i> подвигу митрополита Петра Могили; - <i>характеризує зміст</i> державницької та духовної ролі митрополита Петра Могили в становленні культури українського народу; - <i>дає пояснення</i> християнсько-етичних понять і термінів уроку.
19	1	Тема 3. Козацтво – захисник віри. Гетьман Богдан Хмельницький.	Учень/ Учениця: - <i>визначає роль</i> захисника віри Христової, гетьмана Богдана Хмельницького; - <i>порівнює оцінки</i> світських істориків та християн, які вдячні за збереження віри Христової на наших землях;

			<ul style="list-style-type: none"> - <i>наводить приклади</i> сучасного ставлення до подвигів козаків-християн.
20	1	Тема 4. Творчість святителя Димитрія (Туптала), митрополита Ростовського. Книги “Житія святих”.	<p style="text-align: center;">Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>пояснює</i> зміст духовного і творчого служіння святителя Димитрія Ростовського (Туптала); - <i>називає</i> головні теми та духовно-моральний зміст “Житій святих”; - <i>пробує порівняти зміст</i> житій святих із жанром біографічної літератури.
21	1	Тема 5. Втрата віри та її наслідки. Україна на початку ХХ ст.	<p style="text-align: center;">Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє</i> потребу людини у відтворенні подвигів подвижників віри на кожному етапі існування християнської спільноти; - <i>пояснює</i> причини втрати активного сповідання християнської віри (втрата віри) і розмірковує над її наслідками; - <i>називає</i> різні прояви бездуховності людини, які засвідчені в історії України та в цілому світі.
22	1	Тема 6. Церква у роки Великої Вітчизняної війни. Церква та сучасність.	<p style="text-align: center;">Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє велич</i> духовного подвигу різних народів, які протистояли загарбникам у війні; - <i>пояснює роль</i> Церкви у збереженні духовності народу України та у подоланні духовного занепаду в роки війни та після неї; - <i>засвідчує вплив</i> Церкви на формування патріотичної позиції людини щодо обов’язків перед своєю Вітчизною.
23	1	Урок узагальнення. Тематичне оцінювання.	<p style="text-align: center;">Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>узагальнює</i> вивчений матеріал і виокремлює характерні риси, які притаманні духовному образу українського патріота та захисника України; - <i>вміє навести приклади</i> необхідності відтворення у нашому народі прикладів християнського служіння.
Розділ III. Сучасна людина та духовна культура в Україні (11 год.)			
24	1	Тема 1. Етика християнського побуту. Етика сімейних стосунків.	<p style="text-align: center;">Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>характеризує основні риси</i> дотримання християнської етики в побуті українців; - <i>усвідомлює важливість</i> дотримання християнської етики в сімейних стосунках;

			<ul style="list-style-type: none"> - має уявлення про християнські сімейні свята.
25	1	<p>Тема 2. Поняття про піст. Піст як загальнолюдське явище. Піст тілесний і духовний. Біблійні приклади посту.</p>	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - наводить приклади різного розуміння поняття «піст» в житті віруючих та невіруючих людей; - характеризує піст як духовно-моральний засіб виховання особистості християнина; - формулює основні риси християнського змісту понять «піст духовний» і «піст тілесний».
26	1	<p>Тема 3. Пости, встановлені Церквою. Їх роль у житті людини. Народні традиції, пов'язані з постом.</p>	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - визначає роль різних видів постів і дотримання їх людиною; - виділяє суттєві відмінності між традиційними для культури українців постами; - знає традиції та свята, пов'язані із постами.
27	1	<p>Тема 4. Великий піст. Особливості Великого посту в традиціях українського народу.</p>	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - пояснює основний зміст та особливості проведення Великого посту в традиціях українського народу; - називає святкові події, до яких готує піст; - пояснює духовний зміст Великого посту.
28-29	2	<p>Тема 5. Поняття про свято. Християнські свята. Свято свят – Пасха. Пасхальні традиції українського народу.</p>	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - пояснює різницю між святами нерелігійними й релігійними (різних релігій); - вміє пояснювати духовний і моральний зміст Пасхи – Свята свят; - наводить приклади Пасхальних традицій українського народу.
30	1	<p>Тема 6. Свята на честь Ісуса Христа. Свята на честь Божої Матері.</p>	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - визначає основні відмінності свят Христових та Богородичних; - називає та пояснює зміст свят на честь Ісуса Христа та свят на честь Божої Матері; - визначає причини особливого пошанування у нашому народі Матері Божої.
31	1	<p>Тема 7. Великі свята. Свята на честь святих. Храмове свято.</p>	<p>Учень/ Учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розуміє поняття «великого свята», «храмового свята», «свята на честь святих»; - пояснює зміст пошанувань святих і визначних подій в житті Церкви та

			нашого краю відносно християнських традицій. - <i>називає</i> храмові свята свого храму.
32-33	2	Тема 8. <i>Регіональний компонент:</i> найбільш шановані святи рідного краю. Експедиції по святих місцях.	Учень/ Учениця: - <i>визначає</i> головні особливості й відмінності святкування світських і християнських свят; - <i>намагається дотримуватися</i> традицій святкування християнських свят.
34	2	Урок узагальнення. Повторення. Тематичне оцінювання.	Учень/ Учениця: - <i>пояснює зміст</i> основних подій церковного року, що пов'язані з християнськими традиціями; - <i>називає</i> найбільш шанованих святих, захисників віри та державності; - <i>намагається дотримуватися</i> традиційних християнських звичаїв у повсякденному житті.

7 КЛАС (34 год.)

№ п/п	К-ть год.	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Розділ I. Біблійна історія: сторінками Нового Заповіту (17 год.)			
1	1	Тема 1. Вступ. Ісус Христос як історична постать.	Учень/учениця: - <i>наводить приклади</i> з життя Ісуса Христа як історичної особи та Бога, Який прийшов в людському образі; - <i>ставить питання</i> стосовно можливостей людини наслідувати справи Спасителя та набувати святих рис (святості); - <i>відповідає</i> на поставлені питання про наші обов'язки, як віруючих людей, за відповідне ставлення й пошанування Ісуса Христа.
2	1	Тема 2. Здійснення сподівань на спасіння. Моральний стан людства перед народженням Христа. Різдво Христове. Початок нашої ери.	Учень/учениця: - <i>розуміє та аналізує</i> причини морального занепаду в тогочасних людей іудейської віри; - <i>ставить питання</i> про зміст сподівань людей, які пішли за Христом; - <i>розуміє</i> зміст подій, за яких відбувалося народження Спасителя; - <i>наводить приклади</i> з життя людей, які підтверджують силу впливу Особистості Спасителя на їхній подальший розвиток і духовний стан.
3	1	Тема 3. Народження для вічного життя.	Учень/учениця: - <i>переповідає</i> основні події хрещення

		Хрещення Ісуса Христа в Йордані.	<p>Ісуса Христа в Йордані;</p> <ul style="list-style-type: none"> - розглядає та аналізує зміст вислову «вічне життя», «народження для вічного життя»; - ставить питання про роль покаяння в духовному преображенні людини.
4	1	Тема 4. Боротьба зі спокусами. Спокуса Христа в пустелі.	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - намагається відрізнити різні ступені спокушань Христа в пустелі та співвідносити їх із сучасними спокушаннями людей; - відрізняє тілесні й духовні спокуси, наводить приклади з життя; - дає визначення поняття «боротьба зі спокусами».
5	1	Тема 5. Дар учнівства. Учні Ісуса Христа. Апостол Андрій Первозванний.	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - намагається відтворити душевний стан перших учнів Христа, порівнюючи із собою (як учня); - вирішує для себе питання, що учнівство – це великий дар від Бога; - може розповісти про основні події, пов'язані з призиванням апостола Андрія та його подальшим служінням.
6	1	Тема 6. Моральний закон нової людини. Нагірна проповідь.	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ознайомлюється зі змістом морального закону, виголошеного у Нагірній проповіді; - ставить перед собою питання про можливість виконання сучасною людиною (підлітком) християнського морального закону; - намагається робити висновки за окремими настановами Нагірної проповіді; - відчуває потребу самостережень над власними потребами до особистісного удосконалення або відсутність їх; - ставить питання про необхідність вивчення моральних законів Нагірної проповіді як довершеного закону між людьми і Богом.
7	1	Тема 7. Благословення дітей. Ісус Христос і діти.	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розуміє велике сподівання, яке покладав Ісус Христос на сприйняття дітьми христових повчань і настанов, завдяки чистоті їх дитячих сердець; - ставить питання про своє відношення (своїх однолітків) до потреби у богоспілкуванні, а значить, і до обов'язків перед Богом; - захищає власну точку зору, підтверджуючи її прикладами з

			життя.
8	1	Тема 8. Цінність дружби. Зцілення розслабленого у Капернаумі.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - висловлює власні судження про дружбу, бачачи в ній новий зміст (дружба велична тим, що веде людей до виконання їх святих обов'язків служити ближнім); - розрізняє зміст подій, котрі відбувалися в Капернаумі; - порівнює події в Капернаумі з іншими подіями, де були явлені дружба та товариськість.
9	1	Тема 9. Вдячність. Вилікування 10 хворих на проказу.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - особливо відповідально ставиться до теми, оскільки вона порушує важливу для цього віку тему «добра й зла», а саме: прояви вдячності тим, хто нас доглядає, виховує, опікується нами у житті (сімейні проблеми перш за все); - відповідає на питання про своє ставлення до подій, пов'язаних із зціленням хворих; - окреслює перед собою шляхи подолання невдячності у собі.
10	1	Тема 10. Матеріальний і духовний світ людини. Ісус і багатий юнак.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - розглядає ставлення людини (насамперед себе) до проблем задоволення матеріальних і духовних потреб; - розцінює наявність у собі бажання до духовного вдосконалення; - ставить собі питання на кшталт того, що вирішував юнак (чим я можу поступитися, а чим – ні).
11	1	Тема 11. Надія, що тішить нас. Воскресіння Лазаря.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - роздумує над змістом життя людини, яке має колись скінчитись чи перейти у нове життя (воскресіння); - розглядає вчинок Ісуса Христа, Який втішив багатьох через подання надії на вічне життя; - розмірковує про причини нерозуміння людьми поняття вічного життя та прагнення до нього.
12	1	Тема 12. Радість і торжество. Вхід Ісуса Христа у Єрусалим	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - повідомляє про власні емоції та переживання від радісної звістки, з якою християни зустрічають це свято (вербна неділя); - розглядає причини радості тогочасних іудеїв і порівнює їх з нашими враженнями від свята; - робить висновки про примхливість і

			необдуманість у виборі вчинків (спочатку вітали, потім розіп'яли).
13	1	Тема 13. За крок від зради. Таємна вечера. Сад Гетсиманський.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>переповідає основні події Таємної вечері та її духовний зміст;</i> - <i>намагається зрозуміти зміст духовного подвигу Ісуса Христа, поведінку Його товаришів і зрадника;</i> - <i>робить застереження для себе й інших не покладати надію на так званих друзів, з яких тільки деякі є справжніми (вибір друзів є важливим для підлітків);</i> - <i>ставить перед собою питання мати гарних, надійних і сповнених чеснотами друзів, які не підведуть і не зрадять заради грошей і звань.</i>
14	1	Тема 14. Прощення образ. Суд і розп'яття Ісуса Христа.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>дізнається про суд над Христом та про обставини Його розп'яття;</i> - <i>виступає з власними судженнями про зміст виразу «прощення образ»;</i> - <i>ставить запитання щодо відтворення вчинків Христа у наш час (чи зміг би я так поступити у випробуваннях і зраді);</i> - <i>розповідає про почуття, які в нього викликала розповідь про страждання Христа.</i>
15	1	Тема 15. Свято свят. Воскресіння Христове.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>ставить перед собою мету накреслити шлях наслідування Христу (передає своїми почуттями й міркуваннями саме таке ставлення до Сина Божого);</i> - <i>розповідає про свої враження від святкування Воскресіння Христового (Пасхи);</i> - <i>співає або читає улюблені твори на тему Воскресіння Христового.</i>
16	1	Тема 16. Серце піднесемо до неба. Вознесіння Господне.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>виступає перед однолітками з власними роздумами про своє місце на землі, в житті інших людей (переглядаючи шлях життя Боголюдини, Воскресіння та Вознесіння Господа);</i> - <i>намагається зрозуміти етапи духовного зростання, які перед нами ставить Ісус Христос (йдіть і проповідуйте Слово Боже).</i>
17	1	Урок узагальнення. Тематичне оцінювання.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>розповідає про свої враження та про потребу духовного удосконалення,</i>

			<p>уникання гріховних дій;</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>ставить питання</i> одноліткам щодо важливості в наш час бути учнем Христовим, йти шляхом добродесного життя, жити для ближніх за Божим Словом; - <i>наводить приклади</i> з власного досвіду та свого близького оточення про дива й святість людей Божих.
Розділ II. Святині української землі (7 год.)			
18	1	Тема 1. Монастирі. Їх роль у духовному просвітництві народу.	<p style="text-align: center;">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>називає</i> головні святині української землі (відомі монастирі), <i>переповідає події</i>, що пов'язані з історією їх створення та розвитку; - <i>знає</i> про шлях святих цих обителів та їхню роль у духовному просвітництві людей; - <i>розрізняє поняття</i> «духовне просвітництво» від просто «просвітництво», <i>дає опис</i>; - <i>описує події</i>, які сприяють розвитку монастирів у наш час.
19	1	Тема 2. Києво-Печерська лавра. Києво-Печерський Патерик.	<p style="text-align: center;">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розповідає</i> про головні події створення Києво-Печерської лаври та історичні джерела про це, що дійшли до нас із давнини; - <i>вміє переповісти</i> повчальні історії деяких відомих насельників лаври (з минулого та сучасного); - <i>знає й цікавиться</i> сучасним життям лаври (ділиться враженнями від перебування на святкових службах, переглядом фільмів, новин про життя лаври й заповідника тощо).
20	1	Тема 3. Почаївська лавра.	<p style="text-align: center;">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розповідає</i> про історію створення та життя Почаївської лаври, про відомих святих та їхні діяння; - <i>знає</i> про історичні події, що пов'язані з історією цієї святині; - <i>може порівняти</i> особливості традицій і життя Києво-Печерської лаври з особливостями традицій у Почаївській лаврі.
21	1	Тема 4. Святогорська лавра.	<p style="text-align: center;">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розказує</i> про визначні події, що пов'язані зі Святогорською лаврою, з її становленням у наші часи; - <i>ставить питання</i> про вплив стародавніх визначних монастирів на

			духовне відродження нашого народу; - <i>розмірковує</i> про чудеса, які люди відчувають в своєму досвіді завдяки відвідинам святих монастирів.
22	1	Тема 5. Паломництво як явище культурно-релігійного життя.	Учень/учениця: - <i>знайомиться</i> зі схемою паломницьких місць України та зарубіжжя, <i>вивчає</i> основні шляхи паломницьких маршрутів тощо; - <i>дізнається</i> про можливості паломницьких служб різних регіонів нашої держави; - <i>визначає необхідність</i> для кожної людини доторкнутися до святих джерел християнської духовності.
23	1	Тема 6. Святині Української землі: ікони Божої Матері Володимирська, Почаївська, Чернігівська та інші.	Учень/учениця: - <i>знайомиться</i> із багатими християнськими скарбами духовного мистецтва та найвідомішими іконами; - <i>переповідає</i> їх історії та особливості пошанувань в різних регіонах України.
24	1	Урок узагальнення. Тематичне оцінювання.	Учень/учениця: - <i>підводить підсумки та узагальнює</i> важливість для сучасної людини (підлітка) бути обізнаним і відчувати потребу в духовних знаннях; - <i>знає історії</i> зцілення в святих місцях, від святих ікон та історії пошанувань святих нашого краю.
Розділ III. Сучасна людина в духовних таїнствах та обрядах (10 год.)			
25	1	Тема 1. Таїнства та обряди як складова побуту українського народу. Різниця між ними. Таїнство хрещення й миропомазання. Хрещені батьки.	Учень/учениця: - <i>знайомиться</i> з головними таїнствами й <i>вміє</i> про них <i>розповісти</i> ; - <i>розповідає</i> про обряди та їхню відмінність від таїнств; - <i>може розповісти</i> про можливості благодатних дарів у хрещенні та миропомазанні; - <i>пригадує події</i> свого хрещення; - <i>розказує</i> про своїх хрещених батьків.
26	1	Тема 2. Таїнство покаяння. Сповідь.	Учень/учениця: - <i>визначає</i> таїнство покаяння як провідне для духовного очищення й зцілення від гріхів; - <i>ставиться</i> відповідально до змісту того, що люди повідомляють на сповіді; - <i>розмірковує</i> над темами «гріхи тілесні, душевні та духовні» (називає деякі з них, що характерні для нашого часу).

27	1	Тема 3. Таїнство Євхаристії. Божественна літургія – свідчення єдності Бога та людини.	Учень/учениця: - <i>може переповісти</i> про значення та основні моменти таїнства Євхаристії; - <i>знає про вплив</i> на людину святого причастя (випадки з життя відомих йому осіб); - <i>намагається відрізнати</i> особливості єдності віруючих людей поза церквою та під час Божественної літургії.
28	1	Тема 4. Таїнство шлюбу. Шлюб цивільний і церковний. Сім'я – мала церква. Шлюбні традиції українського народу.	Учень/учениця: - <i>ознайомлюється з особливостями</i> таїнства шлюбу та словами із Біблії про святість сімейних стосунків; - <i>наводить слова</i> зі Святого Писання про святість шлюбу та про перше чудо, що було явлене під час весілля; - <i>розповідає</i> про шлюбні традиції українського народу, про заборони щодо шлюбу.
29	1	Тема 5. Молитва за хворого. Апостол Яків про силу молитви за хворого.	Учень/учениця: - <i>підтримує думку</i> , що сила щирої молитви за хворого сприяє духовному й тілесному зціленню; - <i>вчиться співчувати й ставити себе на місце</i> хворого, який потребує наших щирих молитов; - <i>намагається підтримати</i> друзів гарними словами та <i>бажає</i> , щоб ці слова наближались за змістом до вражаючих духовною снагою молитов відомих святих (на прикладах з духовної літератури); - <i>переповідає випадки</i> з життя святих, які мали одужання саме по молитвах за них інших людей (матері, друзів, святих тощо).
30	1	Тема 6. Фізична смерть і безсмертя душі. Обряд поховання. Поминання померлих.	Учень/учениця: - <i>ставить перед собою мету</i> зрозуміти зміст життя й безсмертя душі (досвід появи святих, які являлись людям і сповіщали їм про зміст страждань після смерті душ померлих і про спокій душ праведників і святих); - <i>дізнається</i> про зміст обряду поховання та етапи поминальних трапез за душі померлих; - <i>знає</i> , як треба шанувати померлих предків, які віддали своє життя за майбуття нащадків.
31	1	Тема 7. Потреби людини і церковні обряди. Освячення. Молебні.	Учень/учениця: - <i>може переповісти</i> зміст різних церковних обрядів та їх призначення; - <i>дізнається</i> про важливість перебування людини в освячених

			<p>місцях (вдома, на роботі);</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>знає про користь</i> молебнів та про святкові богослужіння перед початком якоїсь справи, задля благополуччя і миру, проти хвороб тощо.
32	1	<p>Тема 8. Священство. Апостольське наступництво. Апостол Павло про священство.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>ознайомлюється</i> із традиціями священства як служителами Божими; - <i>може розповісти</i> про деякі особливості їхнього апостольського служіння (що Бог заповідав їм робити, а що не робити); - <i>може пояснити</i> зміст вислову апостола Павла про священство.
33	1	<p>Регіональний компонент. Екскурсії до храмів на тему «Звичаї рідного краю».</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>відвідує</i> визначні церковно-храмові комплекси рідного краю, дізнаючись про архітектуру та іконопис; - <i>спостерігає</i>, як люди приходять до храму та як проходять різні священні таїнства й обряди.
34	1	<p>Підсумковий урок. Тематичне оцінювання.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>узагальнює</i> отриманий досвід, <i>знаходить стратегії</i> для втілення свого прагнення до духовного удосконалення; - <i>аналізує та порівнює</i> зміст духовного життя інших людей із змістом свого та своєї родини.

8 КЛАС (34 год.)

№ п/п	К-ть год.	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Розділ I. Біблійна історія: сторінками Нового Заповіту (17 год.)			
1	1	<p>Тема 1. Вступ. Поняття про притчу. Істина. Наше сприйняття істини. Притча про сіяча.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє зміст</i> поняття «притча» та наповнення цього змісту; - <i>розповідає</i> про необхідність відстоювати істини як найціннішого, що є в людині; - <i>пояснює зміст</i> притчі про сіяча як такий, що відповідає ступеням духовної підготовки людини до сприйняття істини; - <i>ставить питання</i> про готовність своєї душі до сприймання слів Євангельської Істини.
2	1	<p>Тема 2. Важливість добрих справ для</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розмірковує</i> про вплив добрих справ

		духовного росту. Притчі про зерно гірчичне та про закваску.	<p>на формування духовності особистості;</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>дає порівняльну характеристику</i> двох притч, <i>наголошує необхідність</i> добрих вчинків всупереч усім негараздам, що виникають у житті; - <i>наводить</i> для цього приклади з життя; - <i>віддає перевагу</i> постановці проблем, що виникають у нашому житті, образно, у формі притч (розвиток образного мислення); - <i>розуміє потребу</i> зберігати внутрішню гармонію для розуміння суті притч та для їх трактування.
3	1	Тема 3. Основа морального життя. Притча про дім на піску і на камені.	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розмірковує</i> про потреби людини в побудові міцного духовного й морального фундаментів для повноцінного існування та самореалізації; - <i>ставить</i> перед собою питання самовдосконалення на основі вічних цінностей; - <i>пропонує</i> стратегії духовного росту на основі християнських духовних цінностей.
4	1	Тема 4. Неминучість покарання за зло. Притча про пшеницю та кукіль.	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розмірковує</i> про необхідність передбачати та нести відповідальність за власні вчинки впродовж усього життя; - <i>виголошує свої потреби</i>, що збігаються з потребами духовно-морального удосконалення серед спокус сьогодення; - <i>ставить перед собою</i> (своїми однолітками) питання про невідворотність покарання за гріхи, в яких людина не сповідується.
5	1	Тема 5. Милосердя та співчуття. Притча про милосердного самарянина.	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розмірковує про потреби</i> сучасного людства в розвитку милосердних справ; - <i>розуміє</i>, чому треба співчувати тим, хто опиняється в складному становищі; - <i>роздумує про шляхи</i> подолання негараздів сьогодення; - <i>розглядає образ</i> сучасного самарянина (за образом самарянина із притчі) як зразок для наслідування.
6	1	Тема 6. Скупість і щедрість.	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>робить висновки про</i> духовну

		Притча про нерозумного багача.	<p><i>неповноцінність</i> людей, які усе своє життя дбають про матеріальний статок, не замислюючись про духовні потреби;</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розмірковує про необхідність</i> сприймати життя сучасного суспільства та його щоденні турботи з погляду життя вічного; - <i>надає перевагу</i> вирішення життєвих проблем духовними шляхами, через виконання Божих настанов бути милосердним, щедрим та нежадібним.
7	1	Тема 7. Винагорода за терпіння. Притча про багача та Лазаря.	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>віддає перевагу</i> у роздумах про терпіння в скорботі як про нагальний порятунок у вічному житті; - <i>намагається пояснити</i>, для чого людині потрібно мати непорушну волю й терплячість у перенесенні спокус (на історичних та літературних прикладах); - <i>ставить перед собою питання</i> можливості реалізувати ідею притчі у власному житті, в сучасному світі (розглядає власну життєву ситуацію, пов'язану з економічною кризою в суспільстві).
8	1	Тема 8. Гордість і смиренність. Притча про митаря й фарисея.	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє</i>, що саме сприяє утвердженню людини на шляху до досконалості во Христі (смиренність і щиросердне покаяння в гріхах); - <i>ставить перед собою певні пріоритети у вихованні</i> смирення й контролю над вчинками, які породжує в нас гордість; - <i>розмірковує над образами</i> митаря й фарисея, <i>намагається розпізнавати</i> їх у собі (самоаналіз стану духовно-моральної сфери).
9	1	Тема 9. Свобода вибору. Притча про блудного сина.	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>усвідомлює зміст поняття</i> «свобода вибору», аргументуючи його прикладами із власного життя; - <i>розуміє причини</i> небажання людей усвідомлено обирати шлях власного життя, <i>наводить наслідки</i> таких дій; - <i>намагається зрозуміти</i> силу великої терплячості Бога й незліченного Його милосердя до кожного блудного сина, який відступає від Отця; - <i>ставить перед собою питання</i> щодо небезпеки, якою охоплені люди в наші часи, віддаляючись від Господа

			назавжди.
10	1	Тема 10. Мета нашого життя. Притча про 10 дів.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>пробує визначити мету життя людини (служити Богу для спасіння у вічному житті);</i> - <i>знає про відповідальність за зміст різного роду задовольень, які підлітки дозволяють собі, виходячи з потреб віку;</i> - <i>прагне до удосконалення себе для життя вічного;</i> - <i>знає, що являють образи дів розумних, що не загасили своїх світильників і зберегли їх палаючими.</i>
11	1	Тема 11. Відповідальність. Духовний труд над собою. Притча про таланти.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>визнає необхідність духовної праці над собою для самовдосконалення й реалізації наданих Богом талантів;</i> - <i>надає перевагу розвитку талантів, які треба вдосконалювати впродовж усього життя;</i> - <i>засуджує поступливість людей гріховним залежностям від спокус і розваг сьогодення (протидія залежним станам і небезпечній поведінці);</i> - <i>розглядає цю притчу як важливий засіб розуміння через мудре слово становища людей, які недооцінюють дані їм від Бога таланти й нехтують їх розвитком.</i>
12	1	Тема 12. Наше ставлення до людей. Уміння любити й прощати. Притча про немилосердного боржника.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>розглядає причини зміни ставлення царя до боржника як підтвердження розуміння Господом усіх внутрішніх порухів душі (творити добре чи зле);</i> - <i>ставить перед собою за мету наблизитися до умілого поводження з людьми, вчитися прощати й любити;</i> - <i>визначає за необхідне підтримувати між людьми повагу, відноситися до кожного неупереджено (адже кожний може опинитися у ролі боржника);</i> - <i>прагне набути гарної звички – вибачати людям їхні борги та провини, якщо вони у цьому зізнаються й каються.</i>
13	1	Тема 13. Добро й зло в житті людини. Спокуси та їхні наслідки. Притча про жорстоких виноградарів.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє, що тема жорстоких виноградарів є важливішою від інших тому, що вони уповноважені розпоряджатися господарством Божим і мають нести найбільшу відповідальність. Якщо ж такі</i>

			<p>управителі жорстокі, то страждають усі. Тому постає питання виховання еліти держави, яка буде спроможна розуміти не тільки власні потреби, але, головне, потреби духовні (бути в Істині, з Богом);</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>висловлює думки</i> на тему потреби виховання державної еліти, виховання себе як господаря країни (кожного на своєму місці).
14	1	<p>Тема 14. Послух і непослух. Притча про двох синів.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>робить висновки</i> про важливість вчасного виконання того, чого бажає від нас Бог; - <i>розуміє</i>, що гріховний стан людей не дає можливості виконувати все досконало, а головне, у пошані до Батька; - <i>намагається розглядати вчинки</i> синів, які по-різному зголосилися й виконали завдання, як власну позицію щодо виконання тих справ, що є у кожної людини (підлітка).
15	1	<p>Тема 15. Роль праці в житті людини. Винагорода за працю. Заздрість. Притча про робітників у винограднику.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє потребу людини</i> отримувати гідне задоволення від оплати своєї праці; - <i>намагається розгледіти причини бажання</i> одних трударів мати більшу платню за інших; - <i>розглядає проблему заздроців</i> у нашому житті; - <i>ставить за мету</i> у процесі виконанні будь-якої роботи насамперед мати користь для своєї душі, задоволення її духовних потреб.
16	1	<p>Тема 16. Молодь і школярі – надія держави. Притча про свічку на підсвічнику.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє</i> головну проблему сьогодення у нашій державі та світі – втрату цінності богоспілкування. А тому образ свічки на підсвічнику є важливим для реалізації себе як образу Божого, який людина має удосконалювати все життя (уподоблення); - <i>розмірковує над проблемою шляхів</i> удосконалення людей, їхніх сімей тощо.
17	1	<p>Урок узагальнення. Тематичне оцінювання.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розглядає</i> провідні теми, що розкриваються в притчах; - <i>ставить питання</i> про необхідність духовного удосконалення кожної особистості;

			<ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє необхідність</i> ознайомлення з досвідом попередників, з мудрістю святих отців, Святим Письмом.
Розділ II. ДЕКАЛОГ (заповіді Божі для людей) (11 год.)			
18	1	Тема 1. Поняття заповіді. Заповідь 1. «Я – Господь Бог твій. Хай не буде у тебе інших богів перед лицем Моїм». Богопізнання. Поняття “інших богів”. Гріхи проти заповіді.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>вимагає від себе</i> щирого сповідання Бога, якщо бажає відкрити силу любові Божої у власному житті та житті близьких; - <i>розуміє зміст</i> духовних та тілесних гріхів, що заважають людям; - <i>ставить перед собою питання</i> найпершого з гріхів (невизнання Господа Бога) і наслідків від цього для себе.
19	1	Тема 2. Заповідь 2. «Не роби собі ідола...». Сучасне ідолопоклонство: культ тіла, грошей, алкоголю, наркотиків, розваг. Забобони і марновірство.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>розмірковує</i> про протиріччя сьогодення, коли ідолопоклонство набуло такого урізноманітнення (культ тіла, грошей, алкоголю, наркотиків, розваг); - <i>намагається</i> із застереженням відноситися до пропозицій реклами, сучасних наукових розробок індустрії розваг, фармакології та навіть харчової промисловості щодо загострення проблем залежностей від «ідолів»; - <i>розуміє зміст</i> забобонів як віри в малих ідолів та марновірство (на прикладах із життя).
20	1	Тема 3. Заповідь 3. «Не призывай імені Господа Бога твого даремно». Про вживання імені Божого. Прокльони, лихослів'я, богохульство. Значення імені для людини.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>виховує побожне ставлення</i> до імені Божого як до святого імені; - <i>вирізняє</i> інші слова за їхнім духовним потенціалом або відсутністю такого; - <i>ставить собі за мету</i> виховання контролю за словами, які заважають нам духовно зростати (прокльони, лихослів'я, богохульство); - <i>визнає важливість</i> імені кожної людини для збереження повноти гармонії та краси її духовного життя, для удосконалення її особистості.
21	1	Тема 4. Заповідь 4. «Пам'ятай день святий святкувати...». Субота у Старому Заповіті.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє зміст</i> християнської «неділі» і старозавітної «суботи» як днів особливої пошани до Господнього веління (4 заповідь);

		Неділя у Новому заповіті. Християнські свята.	<ul style="list-style-type: none"> - <i>знає про відповідність</i> проведення недільного дня згідно з християнськими настановами і традиціями; - <i>розглядає</i> сучасні світські свята і <i>порівнює</i> їх духовний зміст зі змістом свят християнських.
22	1	Тема 5. Заповідь 5. «Шануй батька свого та матір свою...». Обов'язки дітей перед батьками: любов, пошана, послух. Повага до старших.	<p style="text-align: center;">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>визначає пріоритет</i> поваги і пошанування дітьми своїх батьків, який є ключовим у вихованні громадянського суспільства; - <i>може розмірковувати</i> на тему сучасних можливостей зберегти передачу традицій від покоління до покоління (оскільки руйнація традицій веде до руйнації взагалі державності як культурної спільноти громадян, яка починається із сім'ї кожного); - <i>знає і називає</i> обов'язки дітей перед батьками.
23	1	Тема 6. Заповідь 6. «Не вбивай». Життя - дар Божий. Вбивство фізичне і моральне. Відповідальність людини за життя. Падіння суспільної моралі: самогубство, наркоманія, алкоголізм, аборти, евтаназія, екологічні катастрофи.	<p style="text-align: center;">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>визначає</i> неможливість для людини вирішувати свою долю та долю іншої людини через убивство; - <i>усвідомлює відповідальність людини</i> за власне життя; - <i>розглядає можливості</i> кожного зберігати життя за будь-яких обставин (на прикладах з життя відомих духовних осіб); - <i>розмірковує</i> над безпосередніми причинами занепаду моралі сьогодні.
24	1	Тема 7. Заповідь 7. «Не чини перелюбу». Чистота й непорочність. Таїнство шлюбу. Сучасні перешкоди щодо збереження чистоти серця: преса, телебачення, відео, електронні ЗМІ, мода тощо.	<p style="text-align: center;">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>знає про причини</i> занепаду чистоти і розбещеності сучасної молоді, а також про наслідки цих явищ; - <i>протиставляє</i> цим негараздам свою обізнаність (треба зберігати свою духовну і тілесну недоторканість); - <i>визначає перешкоди</i> сучасної мас-медіа, через яку йде розмивання християнських цінностей цнотливості і збереження вірності у подружніх зв'язках.
25	1	Тема 8. Заповідь 8. “Не кради”. Джерело власності – чесна праця. Злочини проти чужої власності. Святотатство.	<p style="text-align: center;">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розмірковує над темою</i> «не кради», «крадіжка», отримання хабарів тощо; - <i>ставить собі за мету</i> дотримання чесного збагачення за рахунок власної праці, що є угодним Богові; - <i>розглядає злочини</i> проти майна та духовної власності, причини їх

			виникнення у нашому суспільстві; - <i>знає</i> зміст поняття «святотатство».
26	1	Тема 9. Заповідь 9. «Не свідчи неправдиво на ближнього твого». Слово честі, клятва, присяга та їхні порушення. Неправда. Осуд. Наклеп. Обов'язок виправити заподіяну кривду.	Учень/учениця: - <i>розуміє</i> необхідність дотримуватися даного слова у різних справах (слово честі), присяги та несення відповідальності за їхнє порушення; - <i>ставить на меті</i> уникати осуду, наклепів та неправдивих свідчень проти інших людей (9 заповідь); - <i>розуміє</i> , що негативні вчинки минулого допомагають виправити щире каяття й уникнення їх у подальшому.
27	1	Тема 10. Заповідь 10. «Не бажай нічого, що належить ближньому твоєму...». Про нечистоту помислів і боротьбу з ними. Заздрість.	Учень/учениця: - <i>пояснює важливість</i> виховання у собі поблажливості і уникнення заздрощів, що супроводжують людей в усі часи; - <i>визнає як духовну хворобу</i> нескінченні бажання людини отримувати усілякі блага, які мають інші; - <i>визначає шляхи подолання</i> цієї небезпечної хвороби, що лікується християнським способом життя (боротьба із нечистотою помислів).
28	1	Урок узагальнення. Тематичне оцінювання.	Учень/учениця: - <i>проводить межі між заповідями</i> людей сучасного світу і заповідями Божими, які невірнучим людям не можна виконувати у повному обсязі (через нерозуміння їх духовного змісту); - <i>дає характеристику</i> сучасним типам людей, які порушують заповіді Божі, що призводить до духовного і морального зубожіння особистості та держави (приклади з історії й сучасного життя).
Розділ III. Християнська культура і людина (6 год.)			
29	1	Тема 1. Молитва у камені. Церковна архітектура. Найвідоміші церкви в Україні.	Учень/учениця: - <i>визнає важливість збереження</i> краси споруд церковної архітектури, їх внесок у виховання культури особистості; - <i>дає пропозиції</i> щодо збереження архітектурних ансамблів старої забудови, відродження їх у стародавньому вигляді, без порушення сучасними забудовами; - <i>може назвати</i> основні святині християнства – відомі церкви і місця паломництва.

30	1	<p>Тема 2. Молитва у музиці. Церковні піснеспіви. Духовна і світська музика. Народні піснеспіви християнського змісту: колядки, щедрівки, псалми.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розмірковує про місце в нашому житті музики, співу, духовного і світського, їх змісту; - знає і може навести приклади піснеспівів християнського змісту (колядки, щедрівки, псалми); - може розповісти про християнський зміст подій, що зображені у цих творах.
31	1	<p>Тема 3. Дзвони. Дзвонове мистецтво. Молитва у фарбі. Іконопис. Візантійська та давньоруська школи іконопису. Сучасний іконопис.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розглядає головні напрямки формування духовної релігійної культури – іконопис, дзвонове мистецтво, церковне оздоблення (різьблення, лиття, вишивання тощо); - може визначити декілька особливостей візантійської та давньоруської шкіл іконопису; - знає і називає твори іконопису, які є знаними і шанованими.
32	1	<p>Тема 4. Молитва у слові. Християнська література та книгодрукування.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розуміє важливість збереження літературної спадщини, що представлена витворами мистецтва та книгодрукування; - намагається зрозуміти велич слова молитви як такої, яку Сам Господь подав нам у приклад (на прикладі Господньої молитви); - розмірковує над неоціненною силою духовних писемних джерел, які ми маємо.
33	1	<p>Тема 5. Джерела натхнення для творчості. Як не впасти в спокуси. Сучасне християнське мистецтво: кіно, театр, медіа-засоби.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - знає зміст поняття «творчість», «творчі сили» (від Бога то чи ні); - намагається убезпечити себе від наслідків неконтрольованого спілкування зі світом кіно, театру, де владарюють різні сили натхнення і спокус.
34	1	<p>Підсумковий урок.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - дотримується своїх думок, які сформувалися під час вивчення різних тем, і відстоює їх; - свідчить про корисність для душі і тіла усіх Божих настанов.

9 КЛАС (34 год.)

№ п/п	К-ть год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Розділ І. Життєвий вибір християнина – Церква Божа (14 годин)			
1	1	Тема 1. Вступ Початок християнської церкви. Сходження Святого Духа на апостолів. Проповідь апостола Петра.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>може</i> переказати події, за яких відбувалося зародження християнської церкви як непересічного явища в житті народів усього світу; - <i>розглядає</i> зміст обставин Сходження Святого Духа на апостолів; - <i>дає оцінку</i> проповіді апостола Петра з погляду моральних правил і норм, що закладалися християнською церквою; - <i>дає пояснення</i> християнсько-етичних понять і термінів уроку.
2	1	Тема 2. Добро в ім'я Ісуса Христа. Чудеса апостолів.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє</i> важливість явлення чудес апостолами після Сходження Святого Духа на них; - <i>пояснює</i> основні умови набуття апостолами сили творити справи апостольства, в тому числі і творення чудес.
3	1	Тема 3. Вірність і відданість християнським переконанням. Первомученик архідиякон Стефан. Новомученики.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>розглядає</i> зміст понять «вірність», «відданість»; - <i>розуміє</i> необхідність підтримувати християнські переконання справами; - <i>знає</i> про служіння та мученицьку смерть архідиякона Стефана; - <i>розмірковує про зміст</i> служіння й мученицького подвигу новомучеників, може навести приклади з їхнього життя.
4	1	Тема 4. Бажання жити з Христом. Апостол Филип і євнух. Чи все вимірюється грошми? Ворожбит Симон.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>намагається</i> зрозуміти вчинки людей, які знаходяться в стосунках з Богом, і таких, які не мають цих стосунків; - <i>розмірковує</i> про вчинки людини, яка хоче пізнати Бога (апостол Филип і євнух); - <i>знає про необхідність</i> дотримання чистоти (уникання отримання благодаті за гроші); - <i>знає</i> дії нашої душі для збереження благодаті Божої у собі та інших; - <i>засуджує</i> зміст прохання ворожбита Симона про надання йому Божих апостольських дарів за гроші, <i>порівнює</i> з подібними вчинками сучасних людей.

5	1	<p>Тема 5. Суттєва зміна життя людини. Навернення Савла.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розповідає</i> про основні події навернення Савла (Павла) до істинної віри; - <i>визначає</i> зміст роздумів святих отців про навернення кожної людини з гріховної дороги марних переконань на шлях сповідання Істини; - <i>розуміє</i> велич подвигу Павла у зв'язку зі зміною внутрішніх переконань стосовно Божого Промислу про себе; - <i>порівнює</i> сучасні вчинки людей, які навернуті до Бога шляхами Божого Промислу.
6	1	<p>Тема 6. Універсальність християнської віри. Гріх ксенофобії та расизму. Апостол Петро і сотник Корнилій.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє</i> зміст розповіді про настановлення у вірі сотника Корнилія апостолом Петром; - <i>ставить</i> перед собою питання значущості християнського вчення для кожного народу, великої любові Бога до кожної порядної людини, що шукає Господа шляхами правди; - <i>розглядає</i> сучасний гріх ксенофобії та расизму, який затьмарює Божий Промисел про кожну людину як образ і подобу Божу; - <i>вчиться</i> співчувати і бачити кращі риси у кожній людині.
7	1	<p>Тема 7. Життя перших християн як зразок для наслідування</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>ознайомлюється і переповідає</i> про особливості життя, сповідання віри християнської в перші роки християнства; - <i>переживає</i> захват від звитяги перших християн, які несли нелегкі випробування і торттури за віру; - <i>визначає</i> риси характеру християн, які ми повинні й сьогодні наслідувати від перших християн.
8	1	<p>Тема 8. Золоте моральне правило християнства. Апостольський собор у Єрусалимі.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>знає</i> зміст Золотого морального правила християнства; - <i>може розповісти</i> про основні події Апостольського собору в Єрусалимі; - <i>розмірковує</i> про можливості життя сучасних людей за цим правилом.
9	1	<p>Тема 9. Учитель і учні. Долі апостолів.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>вирізняє</i> поняття відповідальності за обраний шлях служіння Богу і людям (за Божими заповідями і настановами); - <i>знає і може повідомити</i> про долі деяких апостолів, учнів Христа.

10	1	<p>Тема 10. Життєвий шлях. Ніколи не пізно змінити життя на краще. Рівноапостольна Марія Магдалина. Преподобна Марія Єгипетська.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розмірковує</i> над поняттям «життєвий шлях», його змістом з точки зору християн; - <i>вирішує</i> для себе розумність рішень Марії Магдалини і Марії Єгипетської щодо зміни способу свого життя і обрання важкого шляху преображення своєї духовної сутності; - <i>порівнює</i> дії сучасних «марій», які обрали шлях розпусти, з діями святих подвижниць; - <i>аналізує</i> шлях духовного подвигу святих подвижниць (ненависть до гріха й наслідування Христа).
11	1	<p>Тема 11. Важливість знань у житті людини. Дар мови та його використання. Святителі Василій Великий, Іоанн Златоуст, Григорій Богослов.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє</i> зміст різних дарів Божого Духа, можливостей використання їх для духовного зростання; - <i>може</i> навести імена та творіння видатних отців Церкви, які своїми богонатхненими творами являють втілення такого дару слова; - <i>може порівняти</i> людей минулого і сьогодення на предмет доцільного використання дару слова.
12	1	<p>Тема 12. Милосердя та безкорисливість. Святитель Миколай Чудотворець.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє</i> можливості віруючої людини для справ милосердя (приклад життя святого Миколая Чудотворця); - <i>знає і може розповісти</i> про життєвий шлях та чудеса, які творив святитель; - <i>намагається</i> зрозуміти етапи формування особистісної вдачі святителя в молоді роки.
13	1	<p>Тема 13. Бути потрібним людям. Святитель Лука (Войно-Ясенецький).</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>може</i> переповісти про головні події з життя святителя Луки, які стосуються його служіння Богу і людям, витримки під час заслань, хвороб та випробувань; - <i>розглядає</i> покликання людини служити ближнім як реалізацію її багатогранних творчих можливостей; - <i>проводить</i> паралелі з сучасними людьми науки і культури, які мають різні джерела натхнення і відповідно по-різному бачать зміст свого служіння.
14	1	<p>Урок узагальнення. Тематичне оцінювання.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>тлумачить</i> зміст поняття «служіння ближнім»; - <i>намагається наслідувати</i> вищі зразки самовідданої праці та реалізації при цьому Божого задуму про людину.

Розділ II. Віра в житті людини (9 год.)			
15	1	<p>Тема 1. Надприродність християнських моральних вимог. Заповіді блаженства. Поняття морального подвигу.</p>	<p style="text-align: center;">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє</i> важливість для людини дотримання правил і норм життя, які установлені Господом Богом; - <i>ставить</i> собі за мету прийняти на віру зміст вимог довершеного стану душі людини – стану блаженства; - <i>розмірковує</i> над поняттям «моральний подвиг» як вищий прояв духовного вчинку.
16	1	<p>Тема 2. Віра і любов. Взаємна любов – головна ознака християнства.</p>	<p style="text-align: center;">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>ставить</i> перед собою питання поєднання віри та любові у житті кожної людини; - <i>розмірковує</i> на теми сьогодення стосовно необхідності взаємної поваги і любові між людьми; - <i>знає</i>, що потрібно людині, аби вона почувалася щасливою; - <i>наводить</i> приклади з життя (зокрема історичні), що підтверджують прояви таких високих зразків любові.
17	1	<p>Тема 3. Віра та розум. Віра і наука: надуманий конфлікт.</p>	<p style="text-align: center;">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>відрізняє</i> зміст понять «віра» і «розум», а також їх поєднання, коли мова йде про нові форми пізнання, які породжує саме віра; - <i>підтверджує</i> свою думку на прикладах роздумів великих подвижників та висловів із Святого Письма; - <i>знаходить</i> виправдання обмеженості людського розуму невіруючої людини через її відірваність від Бога (вислови авторитетних церковних мислителів).
18	1	<p>Тема 4. Віра та свобода вибору. Релігійна терпимість.</p>	<p style="text-align: center;">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розглядає</i> свободу вибору в межах як світської, так і релігійної християнської етики; - <i>розуміє</i> виняткове призначення людини, як Божого творіння, бути носієм вільного вибору; - <i>розмірковує</i> про поняття «релігійна терпимість» у нашому повсякденному житті.
19	1	<p>Тема 5. Віра і честь. Вірність присязі, даному слову.</p>	<p style="text-align: center;">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє</i> поняття «віра», «честь», «вірність присязі» і т. п.; - <i>визнає необхідність</i> дотримання слова, яке дає людина; - <i>розглядає</i> різні випадки з життя сучасних людей, які твердять про

			необхідність дотримання слова у справах, у державній службі тощо.
20	1	Тема 6. Віра і патріотизм. Християнський героїзм. Краса самопожертви.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>знає</i>, що нехтування основами християнської моралі впливає на традиційну форму вияву любові до вітчизни – патріотизм; - <i>намагається розрізнати</i> вічні цінності та цінності тимчасові (у сучасних умовах це є нехтування інтересами власної держави задля особистого збагачення). - <i>ставить</i> собі за мету формувати власні ціннісні орієнтири, виходячи з віри особистості; - <i>розглядає</i> життєві випадки явлення краси самопожертви християнського зразку.
21	1	Тема 7. Віра і сучасні виклики цивілізації: суїцид, евтаназія, зміна статі, новітні хвороби, екологічні катастрофи тощо.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>ознайомлюється</i> зі спектром сучасних викликів і проблем цивілізованого суспільства, які пов'язані із втратою ціннісних орієнтирів християнства; - <i>може пояснити</i> з точки зору християнського морального вчення необхідність обмеження багатьох наукових розробок за їх негативний вплив на особистість; - <i>наводить</i> приклади негативного антихристиянського підходу до особистого життя людини і життя суспільства в цілому.
22	1	Тема 8. Віра і релігійно-культурна спадщина народу. Відповідальність за її збереження (відновлення).	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>ставить</i> перед собою питання відповідності і відповідальності кожного громадянина духовним цінностям культури свого народу; - <i>розглядає</i> зміст суджень сучасників та святих отців стосовно збереження культурної спадщини (насамперед релігійної традиції); - <i>розуміє</i> необхідність відновлення пам'яток культури, особливо, релігійних пам'яток культури.
23	1	Урок узагальнення. Тематичне оцінювання.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>називає</i> основні змістовні лінії теми й <i>робить висновки</i>; - <i>ставить</i> перед собою питання про необхідність сповідування віри для реалізації інших життєво ціннісних виборів; - <i>розглядає</i> ієрархію власних життєвих цінностей.

<i>Розділ III. Людина та суспільство (11 год.)</i>			
24	1	<p>Тема 1. Християнський погляд на людину. Людина – образ і подоба Бога. Покликання людини. Служіння сім'ї, державі, Церкві.</p>	<p style="text-align: center;">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>аналізує</i> різні форми покликання людини, різницю між працею та служінням; - <i>вміє аргументовано довести</i> цінність вислову «Людина – образ і подоба Бога»; - <i>відстоює переваги</i> християнського погляду над іншими уявленнями про людину, <i>наводить приклади</i>.
25	1	<p>Тема 2. Права та обов'язки людини. Постійне вдосконалення людської особи. Шляхи та способи вдосконалення людини.</p>	<p style="text-align: center;">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>виявляє</i> спостережливість щодо впливу духовних запитів на внутрішній світ людини; - <i>проявляє обізнаність</i> основних прав і обов'язків людини у світлі християнського вчення та світської моралі; - <i>аналізує</i> прийнятні та неприйнятні для християнина шляхи та способи вдосконалення людини.
26	1	<p>Тема 3. Молода людина й навколишній світ. Батьки та діти. Оточення.</p>	<p style="text-align: center;">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>знає</i> приклади з життя та історії про особливості духовного зв'язку молодої людини з близькими людьми, про виховання за сімейними традиціями і дотримання честі роду; - <i>ставить</i> питання <i>користі для душі</i> спілкування з різними людьми; - <i>виявляє обізнаність</i> у питаннях протистояння впливу поганих прикладів із життя однолітків.
27	1	<p>Тема 4. Відносини чоловіка й жінки: сакральність і відповідальність. Подружжя. Вибір наречених і дошлюбна цнота.</p>	<p style="text-align: center;">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>знайомиться</i> з особливостями шлюбу, його сакральним змістом та відповідальністю перед Богом; - <i>відповідає</i> на запропоновані питання стосовно пріоритетів сучасного подружжя та заміни християнських чеснот на прагматичні стосунки; - <i>ставить собі за мету розібратися</i> у тому, для чого потрібна сучасній людині дошлюбна цнота і чистота стосунків у шлюбі.
28	1	<p>Тема 5. Розвиток особистих здібностей. Творча робота «Яким (якою) я себе бачу через 1-2 роки».</p>	<p style="text-align: center;">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>визначає</i> поняття «здібності» та визначає різні типи здібностей за силами душі (розумової, бажаної та чуттєвої сили); - <i>намагається розробити</i> власні підходи до проблеми розвитку здібностей

			<p>(вирішення проблемних ситуацій, запропонованих вчителем);</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розробляє</i> стратегію розвитку власної особистості на найближчий час (1-2 роки): творча робота «Яким (якою) я бачу себе через 1-2 роки»; - <i>розмірковує</i> про шляхи вдосконалення здібностей світськими та духовними методами.
29	1	<p>Тема 6. Самостійність і відповідальність. Розум і воля. Опитування (ступінь відповідальності за вчинки, розвиток самосвідомості).</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розрізняє</i> можливості людини й можливості Божі стосовно поняття «самостійність людини»; - <i>аналізує</i> ступінь власної відповідальності за вчинки (розвиток самосвідомості особистості); - <i>знайомиться</i> з поняттями «розум» і «воля» як у світському, так і християнському розумінні, <i>порівнює</i> їх зміст.
30	1	<p>Тема 7. Мистецтво спілкування. Толерантність у спілкуванні.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>ставиться</i> з розсудливістю до поняття «толерантність» у різних питаннях нашого життя (на прикладах вчителя); - <i>наводить</i> приклади вміння спілкуватися (з досвіду підлітків), які є прийнятними й неприйнятними з погляду християнської моралі; - <i>може</i> запропонувати приклади різних типів спілкування зі Святого Письма та Святого Передання.
31	1	<p>Тема 8. Конфліктні ситуації. Егоїзм – основа конфлікту. Шляхи подолання конфлікту (творча робота).</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розрізняє</i> внутрішні рушії конфліктних ситуацій і способи їх розв’язання; - <i>визнає</i>, що більшість конфліктних ситуацій виникає через нехтування заповідями Божими щодо любові до ближніх; - <i>може дати</i> характеристику виявів поняття «егоїзм» у повсякденному житті; - <i>знає</i> деякі зі шляхів подолання конфліктів, які використовує на власному досвіді (творча робота).
32	1	<p>Тема 9. Професія. Мотиви вибору професії. Ставлення до праці.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розрізняє</i> професії корисні й некорисні для душі людини та її здоров’я; - <i>може пояснити</i> мотиви, за якими люди вибирають професію (приклади минулого й сучасного); - <i>пояснює</i> ставлення до праці як до святої справи кожної людини (приклади зі Святого Письма); - <i>ознайомлюється</i> з висловами святих

			отців про ставлення до праці та про особливості духовних подвигів.
33	1	Тема 10. Релігійна карта України.	Учень/учениця: - <i>розглядає</i> існування різних релігійних угруповань на території сучасної України як результат історичного процесу змін у духовній зрілості народу; - <i>роздумує</i> над долею нашого народу, виходячи із ситуації економічних криз та нехтування традиційним віросповіданням.
34	1	Підсумковий урок. Творча робота.	Учень/учениця: - <i>самостійно робить висновки</i> щодо вивченого курсу і <i>ставить перед собою завдання</i> , які найближчим часом <i>бажає розв'язати</i> (творча робота).

Програма курсу для 10-11 класів складається з трьох тематичних блоків. Метою **першого блоку «Християнська мораль. Формування особистості»** є осмислення теоретичного та практичного матеріалів, а також вивченого у попередніх класах духовно-морального досвіду, що сприятиме формуванню і розвитку основних морально-етичних здібностей і компетенцій особистості. Метою **другого тематичного блоку «Християнська віра як основа життя християнина»** є поглиблення і розширення знань учнів морально-етичними знаннями духовного життя (з морального богослов'я), а також прикладами кращих зразків прояву духовності українського народу (за заповідями Божими та заповідями блаженств). **Третій тематичний блок «Християнська традиція. Християнська сім'я» (10 клас)** та **«Різноманіття релігійних вчень та християнство» (11 клас)** ознайомлює учнів із соціальним змістом втілення християнського вчення на теренах України, розгортанню традицій християнства впродовж всієї історії та у сьогоденні (традиційною духовною і етнографічною культурою, нормами поведінки в суспільстві, сім'ї).

10 КЛАС (34 год.)

Християнський світогляд і життя особистості в подружньому союзі

№ п/п	К-ть год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Розділ І. Християнська мораль. Формування особистості (14 год.)			
1	1	Вступ. Тема 1. Поняття про моральність. Дії моральні і аморальні. Закон моральності. Важливість Закону Мойсейового й Закону Новозавітного. Новозавітного.	Учень/учениця: - <i>наводить приклади</i> морального та аморального в житті людей (на прикладах Святого Письма та сучасної історії); - <i>розуміє</i> зміст Закону Мойсейового й Закону Новозавітного; - <i>пробує давати характеристику</i>

			запропонованих вчителем подій, ситуацій, явищ з погляду моральних критеріїв Закону Новозавітного.
2	1	Тема 2. Гріховність роду людського. Відображення гріховності в душі людини, у сфері розуму, почуттів, волі. Витоки гріха.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>знає і може навести приклади</i> гріховних дій і витоки їх з загальної гріховності людського роду впродовж століть; - <i>розмірковує</i> про власне розуміння «гріх у тілі», «гріх у душі», «гріх у дусі»; - <i>дізнається</i> про види гріховності в душі людини, в сфері розуму, почуттів та волі; - <i>аналізує</i> види гріховності на прикладах зі Святого Письма та сучасності.
3	1	Тема 3. Протиставлення гріху – християнські добрі справи. Шлях прагнення до добра й удосконалення особистості.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>виявляє</i> сутність протистояння гріховним звичкам засобами християнських чеснот; - <i>може назвати і дати</i> характеристики деяким з них; - <i>розуміє</i> важливість дотримання прагнення до добра та удосконалення особистості; - <i>наводить</i> приклади зі Святого Писання та зі скарбниці християнської думки.
4	1	Тема 4. Свобода волі – наша здатність самовизначення стосовно добра і зла. Усвідомлення своєї свободи і необхідності каяття. Таїнство покаяння. Значення й сила таїнства покаяння.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>узагальнює</i> творення добрих справ як загальну тенденцію до досконалості свободи волі (на прикладах); - <i>усвідомлює</i>, що деякі наші дії підлягають каяттю (на прикладах сучасності); - <i>дає</i> належну оцінку власним діям, що є не проявами свободи, а нашої залежності від гріха; - <i>може дати опис</i> значення й сили впливу на людину таїнства покаяння (на прикладах зі Святого Письма та Передання).
5	1	Тема 5. Виховання і розвиток сили волі людини. Самодисципліна. Хороші звички. Значення принципів для виховання волі.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>ознайомлюється</i> з поняттями «виховання сили волі» та «самодисципліна»; - <i>визначає</i> хороші й погані звички сучасних людей з погляду загальноприйнятої та християнської моралі; - <i>визнає</i> високий духовний потенціал Святого Письма й досвіду духовних отців у справі виховання волі та самодисципліни.
6	1	Тема 6. Моральні обов'язки людини	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>аналізує</i> розвиток духовності людей на

		(стосовно Бога, ближнього та самого себе). Розвиток духовної особистості. Ідеал християнського вдосконалення.	сучасному етапі та прояв її в справах (приклади сьогодення); - <i>визначає</i> витoki загальних проблем гріховності у відступі від моральних обов'язків людини (відношення до Бога, ближнього й до самого себе); - <i>має на меті</i> ознайомитись із різними виявами християнського вдосконалення у наш час (на прикладах подвижників 19-20 ст.).
7	1	Тема 7. Обов'язки людини щодо ближнього. Справедливість. Лояльність і коректність. Християнська справедливість.	Учень/учениця: - <i>визнає</i> необхідність і душевну корисність виконання обов'язків людини щодо ближнього; - <i>наводить</i> приклади прояву справедливості, лояльності та коректності у стосунках між людьми та протилежні їм дії в стосунках; - <i>розуміє</i> зміст поняття «християнська справедливість» (на прикладах зі Святого Письма).
8	1	Тема 8. Обов'язки людини перед Богом.	Учень/учениця: - <i>вміє</i> навести приклади виконання людьми обов'язків перед Богом із Святого Письма та сучасного життя; - <i>визнає</i> можливим об'єднання зусиль людей для примноження благочестя у сім'ї та державі (врятуй себе і тисячі врятуються навколо тебе); - <i>розуміє</i> причини існування труднощів; - <i>наводить перелік і дає</i> характеристику труднощів, які заважають виконанню обов'язків перед Богом.
9	1	Тема 9. Взаємозв'язок і єдність любові до Бога, ближнього й самого себе. Обов'язок Богопізнання.	Учень/учениця: - <i>усвідомлює</i> , що намагання здобути знання про Бога є нагальною потребою та життєвим обов'язком особистості; - <i>дає</i> опис знань про Бога і практичних навичок, що повинна осягнути людина (на рівні звичайної віруючої людини); - <i>знає</i> про взаємозв'язок і єдність любові до Бога, ближнього й самого себе, що реалізується в кожному вчинку та дії людини; - <i>оберігає себе</i> від зухвалості та зарозумілості у намаганнях сучасних людей осягнути глибини Божої Премудрості (техніка безпеки щодо містичних експериментів).
10	1	Тема 10. Турбота про душу. Розвиток розуму. Поняття про стан оманливості розуму («прелесть» рос. мовою).	Учень/учениця: - <i>з'ясовує для себе</i> важливість турботи про душу, як власну, так і своїх ближніх; - <i>визначає</i> можливості людини щодо

			<p>розвитку розуму як однієї із вищих сил душі;</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>ознайомлюється</i> із засобами, що сприяють розвитку розуму через виконання християнських чеснот; - <i>може навести</i> різні приклади з життя стосовно правильного й неправильного розвитку розуму (життя святих та сучасні методики).
11	1	<p>Тема 11. Значення світської та духовної освіти. Необхідність духовної освіти для розвитку особистості.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розрізняє</i> значення для особистості світської та духовної освіти за змістом і методами впливу; - <i>може</i> окреслити переваги однієї та іншої для себе (практична робота); - <i>ставить за мету</i> розвиток своєї особистості на прикладах Святого Письма та житій святих подвижників віри.
12	1	<p>Тема 12. Естетичні почуття. Християнська краса живопису, іконопису, музики, церковного співу, богослужінь. Зв'язок краси і моральності у розвитку особистості.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>ознайомлюється</i> з різноманіттям естетичних почуттів та їхнім впливом на формування особистості (на прикладах естетики світської та духовної); - <i>може навести</i> приклади почуттів, які викликають кращі зразки живопису, іконопису, музики, церковного співу, богослужінь тощо; - <i>пробує розібратися у зв'язку</i> краси і моральності для розвитку особистості.
13	1	<p>Тема 13. Християнська любов як основа моральності. Характерні прояви християнської любові.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>подає і аналізує</i> приклади вищих зразків любові як основи моральності людини; - <i>може розрізняти</i> різне тлумачення поняття «любов» відносно того, яке функціональне забарвлення надає цим почуттям людина; - <i>наголошує</i> на необхідності підвищення статусу любові від сприймання її як прояву суто людського почуття (натомість розуміти Божественний зміст поняття «любов»).
14	1	<p>Узагальнюючий урок. Практичне заняття (круглий стіл з проблем сьогодення).</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>висловлює</i> власні думки з приводу вивчених понять та прикладів; - <i>ставить</i> питання до однолітків та <i>бере участь</i> у спільному вирішенні запропонованих проблемних ситуацій; - <i>узагальнює</i> набуті знання і <i>дає належну оцінку</i> значення цих знань для формування власної особистості.

Розділ II. Християнська віра як основа життя християнина (11 год.)

15	1	<p>Тема 1. Поняття про християнську віру. Символ віри. Сутність віри. Бог-Отець. Створення світу, людини. Ангели. Властивості Божі. Гріх.</p>	<p align="center">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>отримує</i> загальні уявлення про зміст понять «християнська віра», «Символ віри», «Бог-Отець», «властивості Божі»; - <i>може навести</i> приклади властивостей Божих, властивостей ангелів та людей (порівняльна характеристика); - <i>дає</i> загальну характеристику поняття «гріх» і наводить приклади гріха в наші часи.
16	1	<p>Тема 2. Син Божий – друга Божественна іпостась. Бесіда про передвічне народження Сина Божого.</p>	<p align="center">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>ознайомлюється</i> зі значенням другої Божественної іпостасі – Сина Божого; - <i>відчуває потребу</i> у висловленні щирих почуттів щодо особистості Бога Сина, захоплення Його самовідданим служінням людям (колись і тепер); - <i>роздумує</i> над величчю Божественного Одкровення про Сина Божого Ісуса Христа.
17	1	<p>Тема 3. Втілення Сина Божого. Божа Мати.</p>	<p align="center">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє</i> важливість особистісного подвигу Божої Матері та важкість випробувань на її життєвому шляху; - <i>висловлює</i> власні почуття з приводу возвеличення Божої Матері українським народом (духовна пісенна творчість, іконопис, свята тощо); - <i>виконує</i> вірші, пісні про Божу Матір; - <i>знає</i> історії шанування Божої Матері, Її святих ікон та святих місць в Україні.
18	1	<p>Тема 4. Хрест Христовий.</p>	<p align="center">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє</i> зміст вислову «Хрест Христовий» як прояв величчі духу Боголюдини Ісуса Христа і як відображення подвигу кожного християнина, який йде за Христом; - <i>знає</i> приклади і <i>може розповісти</i> про несення «Хреста Христового» із життя Ісуса Христа та житій святих; - <i>наводить</i> уривки з художніх та духовних творів на тему «Хреста Христового».
19	1	<p>Тема 5. Воскресіння Христове.</p>	<p align="center">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє і може пояснити</i> зміст Пасхальних свят у житті віруючих людей; - <i>переповідає</i> історію Воскресіння Христового; - <i>може навести</i> приклади художньої та

			<p>поетичної творчості вітчизняних і зарубіжних авторів;</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>знає</i> про сакральний зміст свята.
20	1	Тема 6. Вознесіння Христове.	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>переповідає</i> історію Вознесіння Христового, <i>знає</i> духовний зміст цієї події; - <i>може навести</i> приклади з життя святих апостолів, які були свідками цієї події; - <i>знає</i> про великий вплив на людей останніх слів Христа та чекання повернення Спасителя.
21	1	Тема 7. Друге пришестя Ісуса Христа.	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>може розповісти</i>, що відомо про друге пришестя Христа; - <i>має уявлення про необхідність</i> бути готовим за будь-яких обставин гідно предстати перед Спасителем (риси цієї готовності за Святим Письмом).
22	1	Тема 8. Святий Дух – третя Божественна іпостась.	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>має</i> початкові уявлення про третю Божественну іпостась – Дух Святий; - <i>наводить</i> приклади про Духа Святого зі Святого Письма; - <i>може вказати</i> ознаки прояву в людях дарів Духу Святого (за Святим Письмом та Святим Переданням).
23	1	Тема 9. Віра апостольська – єдина істинна віра. Хрещення. Таїнства Христової Церкви.	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>може навести</i> причини, за яких необхідно було відстоювати чистоту віри; - <i>знає</i>, як утверджувалась віра Христова як істинна віра; - <i>має загальні уявлення</i> про таїнства Христової Церкви; - <i>може навести</i> приклади хрещення, яке мало великі наслідки в історії цілого народу (наприклад, хрещення Русі).
24	1	Тема 10. Загальне воскресіння мертвих. Піклування про безсмертя душі.	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>може дати загальну характеристику</i> вчення про воскресіння мертвих; - <i>визнає</i> за необхідне піклування кожного про власну душу та її спасіння; - <i>дізнається</i> про засоби християнської добродітності, що ведуть до правильних вчинків і до спасіння нас і наших близьких для вічного життя.
25	1	Узагальнюючий урок	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>узагальнює</i> та <i>надає перевагу</i> тим засобам, які сприяють народженню в нас істинної віри; - <i>намагається</i> навести приклади з життя

			святих та їх вислови про віру, яку вони несли у собі.
Розділ III. Християнська традиція. Християнська сім'я (9 год.)			
26	1	Тема 1. Образ сім'ї у Старому і Новому Заповіті.	<p style="text-align: center;">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>наводить</i> приклади зі Святого Письма різних проявів сімейних стосунків, що відображають різні етапи формування сучасної сім'ї; - <i>аналізує і розглядає</i> зміст висловів Ісуса Христа та апостолів про значення сім'ї, сімейних стосунків; - <i>може навести</i> приклади із життя святих (приклади зразкових християнських сімей).
27	1	Тема 2. Шлюб як таємниця і як таїнство любові в християнській культурі.	<p style="text-align: center;">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розглядає</i> шлюб як таємницю і як таїнство любові (зі святоотцівської спадщини); - <i>вивчає</i> сучасні вислови авторитетів Християнської Церкви про сім'ю, її проблеми в наш час та вирішення цих проблем у дусі християнської традиції; - <i>може навести</i> приклади зразкової любові у християнській культурі різних народів і актуальність навернення до них у наш час.
28	1	Тема 3. Християнські традиції української сім'ї. Батько і мати. Ієрархічна будова сім'ї. (Творча робота).	<p style="text-align: center;">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>наводить</i> приклади з української літератури описів сімей і традицій української сім'ї (на християнських засадах); - <i>може дати</i> узагальнені характеристики батька, матері та інших членів української родини; - <i>висловлює</i> свої спостереження за змінами в розподілі обов'язків у сучасній українській родині.
29	1	Тема 4. Готовність до шлюбу. Ранній шлюб: "за" і "проти". Поняття про щасливий шлюб. (Дискусія).	<p style="text-align: center;">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>обґрунтовує</i> власні уподобання щодо варіанту прийнятного для себе особисто шлюбу; - <i>може розрізняти</i> переваги традиційного християнського шлюбу; - <i>піднімає питання</i> щасливого шлюбу та <i>аналізує</i> вислови про це сучасних духовних письменників та церковних авторитетів.

30	1	Тема 5. Міцність шлюбу як ідеальний принцип існування сім'ї. Благочестиві праведні сім'ї в історії.	Учень/учениця: - <i>висловлює</i> власні міркування про ідеал шлюбу на прикладі благочестивих праведних сімей; - <i>знає</i> риси характеру та особистої вдачі, які сприяють щасливому шлюбу; - <i>визначає</i> риси особистості та гріховні схильності, що заважають тривалості та злагоді у шлюбі.
31	1	Тема 6. Полігамний і моногамний шлюб: погляд сьогодення.	Учень/учениця: - <i>розмірковує</i> про нехристиянські види шлюбу та статевих стосунків, їх прояв у сьогоднішньому світі та застереження про це у Святому Письмі; - <i>ставить</i> перед собою мету дотримуватися схваленої Богом доктрини про моногамний шлюб.
32	1	Тема 7. Дитина – дар і благословення. (Творча робота).	Учень/учениця: - <i>уникає</i> зверхності у ставленні до дитини як до істоти малорозвиненої духовно, спираючись на твердження Святого Письма про особливу турботу Христа про дітей; - <i>може навести</i> приклади з життя святих, які засвідчують великий духовний потенціал кожної дитини (необхідність оберігати дітей від гріховних звичок); - <i>розказує</i> про життя святих родин, які виховували дітей як дар від Бога, присвячували їх Богові та надавали особливого значення їхньому духовному вихованню.
33	1	Тема 8. Огляд духовної християнської літератури на теми подружнього життя. (Круглий стіл).	Учень/учениця: - <i>відстоює</i> особисту думку про своє уявлення майбутньої сім'ї та духовний розвиток кожного з членів родини; - <i>наводить</i> улюблені місця з християнської духовної літератури на теми подружнього життя; - <i>розмірковує</i> над причинами непорозумінь і тим, як їх уникати.
34	1	Підсумковий урок.	Учень/учениця: - <i>ставить</i> перед собою питання вдосконалення своєї особистості задля подальшої реалізації своїх талантів і здібностей душі для інших людей (в родині, в майбутнього подружньому житті); - <i>використовує</i> набуті знання для підтвердження своїх думок у вирішенні основних проблем часу (руйнація традиційної форми сімейних стосунків, бездуховність і нерозвиненість

			особистості, духовна неміч і відсутність вірності).
--	--	--	---

11 КЛАС (34 год.)
Основи християнського світогляду і моралі

№ п/п	К-ть год.	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Розділ І. Християнська мораль. Формування особистості (14 год.)			
1	1	Вступ Тема 1. Вплив християнства на всі сфери життя. Християнська сім'я. Взаємовідносини чоловіка та дружини, батьків і дітей.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - розглядає міжпредметні зв'язки християнської етики зі змістом вивченого у курсах української та світової літератури, історії, суспільствознавства, мистецтва тощо; - може дати морально-духовні описи християнських родин, взаємовідносин у них чоловіка та дружини, батьків і дітей; - зазначає важливість збереження сімейних християнських традицій в сучасному соціумі.
2	1	Тема 2. Значення шлюбу. Християнське ставлення до шлюбу. Таїнство шлюбу – вінчання. Сучасні труднощі у шлюбі. Сім'я й держава.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - розглядає різні форми шлюбу й порівнює їх з християнським взірцем шлюбу; - розглядає основні моменти звершення таїнства шлюбу; - може навести стратегії виходу із труднощів сучасного життя у шлюбі (за змістом християнського віровчення про обов'язки подружжя); - знає про основні закони захисту сім'ї державою і Божественним Промислом.
3	1	Тема 3. Космополітизм і його однобічність. Патріотизм у Старому і Новому Заповіті. Приклади Мойсея, апостола Павла і Самого Спасителя. Законність любові до ближнього.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - має уявлення про космополітизм і патріотизм; - ставить питання виховання патріотизму як запоруки цілісності державності, збереження її духовної єдності; - наводить приклади патріотизму, описані у Старому і Новому Заповітах; - розглядає приклади вияву патріотизму Мойсея, апостола Павла і Самого Спасителя;

			<ul style="list-style-type: none"> - <i>підтримує думку, що любов до ближнього, як вчить Бог, є для нас законом і виявляється також і через патріотизм.</i>
4	1	<p>Тема 4. Шлях спасіння людини в Церкві. Значення таїнства хрещення. Питання про взаємодію волі людини і дії благодаті Божої.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розглядає зміст таїнства хрещення для людини;</i> - <i>розкриває для себе поняття «шлях спасіння в Церкві»;</i> - <i>намагається осягнути зміст взаємодії волі Божої і волі людини;</i> - <i>дає пояснення сили таїнств через їх здійснення благодаттю Божою.</i>
5	1	<p>Тема 5. Молитва – подих душі. Необхідність молитви. Що означає "молитись духом і істиною". Види молитви за її змістом.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розглядає молитву як запоруку духовного життя людини, без якої вона не є насправді духовною;</i> - <i>знає з прикладів Святого Письма та житій святих про необхідність богоспількування у молитві;</i> - <i>розмірковує над твердженням "молитись духом і істиною";</i> - <i>визначає види молитви за їх змістом.</i>
6	1	<p>Тема 6. Молитва Господня як вірець християнської молитви. Три її основні частини. Плоди молитви. Двоє різновидів молитов.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розглядає зміст християнської молитви, даної Самим Господом;</i> - <i>знає і може розказати поділ молитви Господньої на частини;</i> - <i>усвідомлює корисність для душі плодів молитви;</i> - <i>може дати характеристики двох різновидів молитов.</i>
7	1	<p>Тема 7. Християнські свята і пости. Нагірна проповідь про піст. Великий піст – весна для душі. Значення посту і каяття в духовному житті християнина.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>може передати основний зміст християнських свят та духовний зміст постів (на прикладі Великого посту);</i> - <i>переповідає свідчення про піст з Нагорної проповіді;</i> - <i>розуміє і може підтвердити прикладами із житій святих значення посту та каяття для духовного зростання особистості.</i>
8	1	<p>Тема 8. Праця та її необхідність для християнина. Самовдосконалення. Самоосвіта.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>наводить приклади різного роду видів схвальної праці для християнина і такої, яка недопустима для християнина;</i> - <i>знає про необхідність духовних вправ, що сприяють отриманню Божої благодаті для вдосконалення християнина;</i> - <i>наголошує і доводить прикладами зі</i>

			Святого Письма та Передання необхідність самовдосконалення та самоосвіти для християнина.
9	1	Тема 9. Обов'язок людини по відношенню до свого тіла. Прояви гріха в тілі, душі й дусі людини.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>знає</i> про важливість збереження чистоти тілесної та духовної (на прикладах зі Святого Письма); - <i>наводить приклади</i> проявів гріха в тілі, душі й дусі сучасної людини; - <i>розуміє і ставить</i> перед собою питання позбавлятися гріховних звичок, які ведуть до розбещення тіла, душі та духу людини, людських спільнот.
10	1	Тема 10. Пияцтво та сріблολюбство. Християнська безкорисливість.	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>розглядає</i> причини й вияви найгострішої проблеми духовної і тілесної немочі сучасного населення України (а також інших країн світу) – пияцтва; - <i>аналізує</i> різні полюси добра та зла у вигляді безкорисливості й сріблολюбства; - <i>знає</i> про марні сподівання на гроші в плані духовного зростання людини (на прикладах святого Письма та житій святих).
11	1	Тема 11. Ставлення до здоров'я, поведінка при хворобі. (Практичне заняття).	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>розглядає</i> основні застереження щодо збереження цілісного здоров'я душі та тіла згідно з християнським вченням; - <i>знає</i> про причини (в тому числі і духовні) виникнення хвороб і про поведінку християнина в цих випадках; - <i>може навести</i> приклади лікування людей засобами християнської доброчесності та таїнствами.
12	1	Тема 12. Ставлення до смерті. Гріх самогубства (дискусія).	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>розглядає</i> різні версії причин самогубства духовної та душевної природи з огляду на християнське тлумачення походження хвороб душі; - <i>знає</i> про засоби збереження духовного здоров'я і недопущення самогубства (як смертельного гріха для душі самогубця перед Богом).
13	1	Тема 13. Визначення місця особистості в сучасному суспільстві. (Диспут).	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>вміє</i> відстоювати власну думку стосовно місця особистості в сучасному світі; - <i>розмірковує і наводить приклади</i>

			важливості вибору духовного шляху розвитку особистості для повної реалізації її здібностей згідно з Промислом Божим.
14	1	Узагальнюючий урок. Творча робота.	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>наводить приклади</i> зі Святого Письма та Святого Передання про вплив на розвиток особистості духовних чинників у вирішенні важливих життєвих питань; - <i>знає і може переповісти</i> своїми словами зміст повчань Господа та апостолів, святих отців про найважливіші для людини питання моралі і духовного життя.
Розділ II. Християнська віра у заповідях блаженств (10 год.)			
15	1	Тема 1. Заповіді блаженства. “Блаженні вбогі духом...” Поняття блаженства. Про духовну вбогість. Матеріальні блага і духовне багатство.	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє</i> зміст намагань людини щодо виконання найвищих духовних закликів Слова Божого – заповідей блаженств (довершених християнських чеснот); - <i>знає та може переповісти</i> духовний зміст заповідей блаженств; - <i>розрізняє</i> поняття «задоволення матеріальними благами» і «духовне задоволення (блаженство)»; - <i>розмірковує</i> про зміст «блаженств» сьогоденного дня (розкіш та розпуста тіла і духу).
16	1	Тема 2. “Блаженні ті, що плачуть...” Сила покайного плачу за гріх. Помилування грішників, які розкаялися.	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє</i> силу покайного в житті людей на прикладах із Святого Письма та досвіду святих отців; - <i>може переповісти</i> про докази втішання людей, які розкаялись і тим наблизились до Бога (приклади із життів святих); - <i>надає</i> опис стану людини, яка відчуває Божу допомогу, коли плач душі відбувається за Богом, за провину перед ним (наводить приклади із псалмів, із духовної літератури, свідчень очевидців тощо).
17	1	Тема 3. “Блаженні кроткі...” Християнські ідеали лагідності, терпіння, смирення. Шляхи вдосконалення цих рис.	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>дає</i> опис кроткої (лагідної) людини, яка є такою милою Божому еству; - <i>може навести</i> приклади із життя про вплив лагідних, смиренних людей на оточення;

			<ul style="list-style-type: none"> - <i>пояснює</i>, чому лагідність, терпіння, смирення є ідеалами для наслідування (на прикладах висловлювань святих отців та свідчень із Святого Письма); - <i>намагається зрозуміти</i> необхідність духовного удосконалення у наш час за цими рисами доброчесності, коли головними принципами людей є невпинне культивування егоїзму та відстоювання свого «я».
18	1	<p>Тема 4. “Блаженні голодні і спрагли на правду...” Прагнення істини. Виправдання через віру в Христа.</p>	<p style="text-align: center;">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розмірковує</i> про всесильне прагнення людини до правди і пізнання істини (на прикладах з історії та Святого Письма); - <i>ставить</i> перед собою питання сили і витоків власного прагнення до істини; - <i>визнає</i> необхідність живої, дієвої віри як найголовнішого фактору у пошуку істини та її пізнання; - <i>знає</i> про душевні стани (зокрема стан блаженства), коли відкриваєш для себе істину і правду (власні спостереження, приклади з описів художньої та духовної літератури).
19	1	<p>Тема 5. “Блаженні милостиві...” Милосердя. Зразки християнського милосердя.</p>	<p style="text-align: center;">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>дізнається</i> про величну силу милосердя як науки із наук, яка є найдосконаліший шляхом до прощення Богом наших гріхів; - <i>називає</i> приклади з вітчизняної та біблійної історії про милосердні вчинки та їх наслідки; - <i>наводить</i> відомі й маловідомі зразки милосердя християн у наш час.
20	1	<p>Тема 6. “Блаженні чисті серцем...” Християнська чистота серця. Серце як духовне око.</p>	<p style="text-align: center;">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє</i> необхідність чистоти серця, яка полягає у чистоті думок, почуттів та вчинків, оскільки серце опікується всіма душевними порухами; - <i>наводить приклади</i> зі Святого Письма, з творів святих отців, що свідчать про велику силу чистоти серця; - <i>визначає</i> для себе потребу в очищенні серця смиренням, покаяттям, сповіддю та постійним вдосконаленням особистості; - <i>знає</i> приклади історичних осіб, які

			<p>підтверджують величезну роль духовнодосконалої людини для розвою народів, нації в цілому;</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>може перелічити й описати</i> риси духовнодосконалої людини (незлоблівість, щирість, духовну мудрість, велику любов до людей тощо).
21	1	<p>Тема 7. “Блаженні миротворці...” Мирний стан душі людини.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє</i> зміст заповіді, завдяки якій усувається неспокій у світі, негаразди і розбрат між людьми; - <i>ставить собі за мету</i> намагатися бути миротворцем у повсякденних справах, <i>формувати мирні стосунки</i> із оточенням тощо; - <i>розглядає</i> на прикладах зі Святого Письма та досвіду святих отців можливості набуття спокою у душі, важливості застосування для цього духовних засобів і таїнств.
22	1	<p>Тема 8. “Блаженні вигнані за правду...” Гоніння за проповідь християнства.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє</i> зміст блаженства за перенесення страждань і образ за Того, Кого маєш у душі; - <i>знає</i> історії зі Святого Письма та вітчизняної історії, з історії Церкви про подвиги мучеників за віру, про сповідників і багатьох людей, що мали втіху від Господа (блаженство присутності Його у собі) під час знущань та тортур душевних і тілесних; - <i>пояснює</i> основний зміст гонінь на християн у різні віки, <i>наводить</i> приклади подвигів мучеників і сповідників .
23	1	<p>Тема 9. “Блаженні ви, коли ганьбитимуть вас і гонитимуть...” Непохитність у вірі. Мучеництво. “Радуйтеся і веселіться...” Поняття “нагороди на небесах”.</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>наводить</i> приклади мучеників і новомучеників та страждальців за віру в наш час; - <i>визначає</i> спільні риси та особливості непохитності у вірі в минулому і сьогодні (різні спокуси та негаразди часу); - <i>розуміє і намагається закарбувати</i> у душі поняття «нагороди на небесах» для тих, хто не боїться ганьби та гоніння за віру, <i>наслідує</i> кращі зразки християнського подвигу мучеництва і сповідництва.
24	1	<p>Узагальнюючий урок</p>	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>може навести</i> приклади з історії України втілення в християнах

			<p>кращих рис за заповідями блаженств;</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розуміє</i> ступінь особистої недосконалості і <i>ставить перед собою завдання</i> духовного удосконалення через сповідання віри та добрі справи заради Бога; - <i>розмірковує</i> про можливості й обмеження сучасної людини відносно виконання Божих настанов та християнських подвигів.
Розділ III. Різноманіття релігійних вчень та християнство (10 год.)			
25	1	Тема 1. Світові релігії. Церква Христова. Дерево християнської церкви.	<p style="text-align: center;">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розглядає</i> характерні риси основних світових релігій; - <i>ознайомлюється</i> з історичним шляхом створення християнської Церкви та сучасним станом і поділом на різні християнські деномінації (дерево християнської Церкви).
26	1	Тема 2. Православна і Католицька Церкви. Дохалкідонські церкви.	<p style="text-align: center;">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>ознайомлюється</i> з історичним шляхом розвитку Християнської Церкви до 1054 року (1-й розкол); - <i>усвідомлює</i> причини розколу та історичні умови формування Православної та Католицької Церков; - <i>порівнює</i> поширення цих Церков на території сучасної України.
27	1	Тема 3. Протестантизм.	<p style="text-align: center;">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>має уявлення</i> про виникнення та особливості вчення протестантизму, основні його гілки; - <i>дізнається</i> про сучасний стан розвитку протестантизму в Україні та світі.
28	1	Тема 4. Іслам. Іудаїзм.	<p style="text-align: center;">Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>знайомиться</i> з основними характеристиками віровчення ісламу та іудаїзму; - <i>може навести</i> приклади з історії народів, які сповідують іслам та іудаїзм; - <i>знає</i> про сучасний стан поширення цих релігій на території України та у світі.

29	1	Тема 5. Буддизм. Східні віровчення.	Учень/учениця: - розглядає віровчення буддизму та карту розповсюдження цієї релігії; - має уявлення про інші східні віровчення; - може навести приклади з життя народів, які сповідують ці вчення.
30	1	Тема 6. Свідки Ієгови. Мормони.	Учень/учениця: - знає основні засади віровчень, може їх переповісти; - розглядає причини поширення цих віровчень у нашій країні та вплив на духовне життя сучасного світу.
31	1	Тема 7. Сайєнтологія. Псевдохристиянські культу. Неоязичницькі та сатанинські культу.	Учень/учениця: - розглядає зміст віровчень та їх небезпеку для духовності сучасної людини, її здоров'я; - знає можливості протистояння впливам сайєнтології, псевдохристиянських і неязичницьких культів; - розуміє особливу небезпеку легалізації і розвитку в нашій державі сатанинських культів.
32	1	Тема 8. Атеїзм. Його вплив на моральність людини.	Учень/учениця: - розглядає вплив атеїстичного вчення на моральність і духовність людини та суспільства в цілому; - може порівняти основні засади християнського віровчення та атеїзму стосовно духовного вдосконалення людини; - аналізує поширення атеїзму як методології в сучасній науці, освіті та культурі.
33	1	Тема 9. Релігійні угруповання. Шкідливий вплив окремих сект на світогляд людини.	Учень/учениця: - розглядає шкідливий вплив окремих релігійних угруповань на свідомість і духовне здоров'я людини; - знає засоби протидії впливу сект (протистояння вербуванню, психологічній обробці, навіюванню, залякуванню тощо).
34	1	Підсумковий урок	Учень/учениця: - аналізує християнський світогляд і робить висновки щодо його актуальності для сьогодення України (збереження традиційного укладу, духовно-морального виховання особистості тощо); - узагальнює набуті знання та робить висновки стосовно важливості попередження неконтрольованого

			<p>втручання в свідомість людини неперевірених часом релігійних та псевдорелігійних доктрин;</p> <ul style="list-style-type: none">- <i>наводить приклади</i> духовного захисту, який має віруюча людина;- <i>використовує</i> авторитет Церкви та Святого Письма для аргументації власних думок.
--	--	--	--